

Liila Lukinmaa

**VAATIVA ERITYINEN TUKI
AMMATILISESSA KOULUTUKSESSA**
Opiskelijan pikaopas

Opinnäytetyö

Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulututkinto

Sosiaalialan koulutus

2022

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi amk
Tekijä	Liila Lukinmaa
Työn nimi	Vaativa erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa – Opiskelijan pikaopas
Toimeksiantaja	Live-säätiö
Vuosi	2022
Sivut	57 sivua, liitteitä 2 sivua
Työn ohjaajat	Ann-Mari Sippu, Anu Kilkku

TIIVISTELMÄ

Uudistuneen ammatillisen koulutuksen tavoitteena on koulutuksen asiakasläh- töisyyden sekä osaamisperustan vahvistaminen, jotta yksilöllisten opintopolku- jen rakentaminen mahdollistuu myös kaikkein vaativinta erityistä tukea tarvit- sevien opiskelijoiden kohdalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Opetushalli- tus toteuttavat yhteistyössä ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oi- keus osata -kehittämishojelman vuosille 2020–2022. Ohjelman pohjalta syntyi Nivus-hanke, jonka päämääränä on vaikuttaa oppimisen edellytyksiin sekä op- pimistuloksiin erityisesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koh- dalla.

Toiminnallinen opinnäytetyö tehtiin hanketyönä Nivus-hankkeeseen. Sen ta- votteena oli auttaa vaativan erityisen tuen opiskelijaa löytämään hänelle kuu- luva apu ja tuki ammatillisen koulutuksen kaikissa vaiheissa. Hajallaan oleva tieto olemassa olevista ohjaus- ja tukipalveluista tuli kerätä yhteen. Tiedon tuli olla helposti saatavissa, selkeää ja helppolukuista. Se tuli kohdentaa ensisijai- sesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevalle opiskelijalle ja hänen läheisilleen sekä tueksi ohjausalan ammattilaisille.

Toiminnallisen opinnäytetyön raportissa käsitellään opiskelijan ohjausta, eri- tyistä ja vaativaa erityistä tukea, opiskelijan ohjaus- ja tukiverkostoja sekä ku- vataan produkti ja siihen liittyvä prosessi. Produkti eli Opiskelijan pikaopas syntyi teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Se on luonteeltaan asiakasläh- töinen, tiedottava ja palveluihin ohjaava, toteutukseltaan selkeä ja helppolukui- nen yhden paperiarkin kokoinen kolmeen osaan taiteltava informatiivinen esite. Oppaan sisältö koostuu ohjaus- ja tukiverkoston nelikentästä, jossa on huomioitu nuoren koko elinpiiri.

Opiskelijan pikaopas vahvistaa osaltaan tasa-arvoa ammatillisessa koulutuk- sessa. Oppaan tiedottava luonne auttaa opiskelijaa ja hänen lähipiiriään löytä- mään tuen muotoja madaltaen samalla avun hakemisen kynnyistä. Yksilöllii- sesti suunnitellun tuen avulla opiskelijan on mahdollista suoriutua opinnois- taan ja hakeutua edellytyksiään ja toiveitaan vastaavaan työhön. Opas on käytettävissä erilaisissa opiskelijan ohjaustilanteissa ammatillisen koulutuksen aikana sekä sen nivelvaiheissa.

Asiasanat: vaativa erityinen tuki, ohjaus, tiedotus, ammatillinen erityisopetus

Degree	Bachelor of Social Services
Author	Liila Lukinmaa
Thesis title	Intensive special support in vocational education and training – Quick guide for student
Commissioned by	Live Foundation
Time	February 2022
Pages	57 pages, 2 pages of appendices
Supervisor	Ann-Mari Sippu, Anu Kilkku

ABSTRACT

The new Act on Vocational Education and Training (531/2017) entered into force 1 January 2018. The aim was to harmonize the education provision and placed an emphasis on customers and competence. An important goal was to enable educational pathways of students who require intensive special support. This was linked to thoughts about the principle of equality and equal opportunities to improve one's skills or mind despite the need for support. The Ministry of Education and Culture appointed a group for developing the intensive special support. The group organized Preparing the Programme to Develop Quality and Equality in Vocational Education and Training. Part of this programme was Nivus project, for which this thesis study was conducted. Its aim is to improve learning conditions and results with the students by intensive special support. It is affected by the extension of compulsory education.

The objective of this bachelor's thesis was to produce a guidebook for students with special needs about counselling and support network for every stage of vocational education. The goal was to increase the student's knowledge of measures for intensive special support in vocational education and training. Another goal was to make the guide understandable by using as simplified text as possible both in the online and printed form.

The report describes the key concepts, such as intensive special support, guidance counselling, the support network, and the target group. The support network was discussed in four parts based on the theory. The parts are educational institution, the Social Insurance Institution, spare time, and counselling and guidance services. The thesis also includes the description of the process and evaluation of the thesis. Theoretical information was searched in books, internet and different databases.

The guide is a customer-oriented, functional tool for the use of students, their parents, and student counsellors. It covers a young student's entire living environment. It is easy to use and informative. It includes tips for users about the support network, important phone numbers of services, and addresses for some online services. The most important message of the guide is that every student gets help and support for studies despite the amount or type of individual support need.

Keywords: intensive special support, guidance counselling, support network

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TAUSTATIETOA.....	7
2.1	Hankkeen kuvaus	9
2.2	Laajennettu oppivelvollisuus.....	9
3	OPISKELIJAN OHJAUS	10
3.1	Opinto- ja uraohjaus	12
3.2	Minäpystyvyys	13
4	TUEN TARPEEN ARVIOINTI, MÄÄRITELMÄT JA JÄRJESTÄMINEN	14
4.1	Toimintakykyajattelu tuen tarpeen arvioinnissa	15
4.2	Erityinen ja vaativa erityinen tuki.....	16
4.3	Vaativan erityisen tuen järjestäminen, toteuttaminen ja kehittäminen.....	20
5	OHJAUS- JA TUKIVERKOSTON NELIKENTTÄ	23
5.1	Oppilaitos.....	24
5.2	Kelan tuet ja palvelut	26
5.3	Vapaa-aika	27
5.4	Ohjaus ja neuvonta.....	30
6	OPINNÄYTETYÖPROSESSI	32
7	OPISKELIJAN PIKAOPPAAN TOTEUTTAMINEN	35
7.1	Kohderyhmän määrittely.....	36
7.2	Pikaoppaan ulkoasu ja visuaalisuus	37
7.3	Pikaoppaan kirjoitusasu ja ymmärrettävyys.....	39
7.4	Pikaoppaan merkitys ohjauksen ja tuen kannalta.....	40
7.5	Pikaoppaasta saatu palaute	42
8	POHDINTA	43
8.1	Opinnäytetyön arviointi	43
8.2	Opinnäytetyöprosessin arviointi.....	44
8.3	Eettisyys ja kestävä kehitys	46

8.4	Ammatillisen kasvun ja oman oppimisen arviointi.....	48
8.5	Tavoitteiden toteutuminen ja jatkokehittäminen.....	49
LÄHTEET.....		51

LIITE

Liite 1. Opiskelijan pikaopas

1 JOHDANTO

Ammatillinen koulutus uudistettiin 1.1. 2018 alkaen. Uudistuksen tarkoituksena oli vahvistaa koulutuksen asiakaslähtöisyyttä sekä osaamisperusteisuutta, jotta myös kaikkein vaativinta erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille olisi mahdollisuus rakentaa yksilöllisiä opintopolkuja. Taustalla on ajatus yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvoisuudesta; kaikilla on oltava yhtäläiset mahdollisuudet kehittää itseään huolimatta yksilöllisistä haasteista ja tuen tarpeista. Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kehittämisryhmän kehitysehdotuksissa korostuu ohjauksen, moniammatillisuuden, verkostotyön sekä tukitarpeiden koordinoinnin kehittämisen tärkeys. Kehittämisryhmän kehitysehdotusten pohjalta syntyi laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämishjelma, jonka yhtenä hankkeena toimii Nivus-hanke. Nivus-hankkeen päämääränä on vaikuttaa oppimisen edellytyksiin sekä oppimistuloksiin erityisesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden kohdalla. Taustalla vaikuttaa oppivelvollisuuden laajentuminen, joka astui voimaan vuonna 2021.

Opinnäytetyöni toimeksiantaja oli Nivus-hanketta koordinoiva Ammattiopisto Live. Tavoitteeksi asetettiin suunnitella opas vaativan erityisen tuen ohjaus- ja tukiverkostoista. Oppaan tuli olla informatiivinen, selkeä ja helppolukuinen. Sen tuli kerätä yhteen hajallaan oleva tieto tarjolla olevista tärkeimmistä opiskelijalle suunnatuista palveluista ja tukimuodoista niin ammatillisen koulutuksen aikana kuin sen nivelvaiheissa. Kohderyhmäksi määriteltiin ensisijaisesti vaativaa erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat ja heidän huoltajansa sekä lisäksi ohjaustoiminnan ammattilaiset. Opasta tuli voida hyödyntää vaativaa erityistä tukea järjestävissä oppilaitoksissa valtakunnallisesti. Opas tuli suunnitella sähköisesti ja helposti tulostettavaksi.

Pikaopas toimii käytännössä tiedottavana ja ohjaavana työkaluna kaikissa opiskelijan ohjaukseen liittyvissä tilanteissa. Oppaaseen on tiivistetyssä muodossa kerätty yhteen kaikkein tärkeimmät tukitahot sekä nuorta palvelevat yhteystiedot. Oppaan nähtyään opiskelija ymmärtää, että tukea on saatavilla ja sitä voi hakea. Opas toimii ohjausvälineenä kaikissa ohjaustilanteissa sekä madaltaa opiskelijan kynnystä tarttua mieltä askarruttaviin asioihin. Ohjauksesta vastaavan asiantuntijan on oppaan avulla helppo synnyttää ohjaavaa keskustelua ja pohtia opiskelijan kanssa parhaiten häntä tukevia palveluja.

Suurin osa palveluista ja tuista on helposti saatavilla, mutta osa palveluista ovat ehdollisia.

Rajasin opinnäytetyöni tietoperustan käsittelemään taustatiedon lisäksi opiskelijan ohjausta sekä tuen tarpeen arviointia, määrittelyä ja järjestämistä. Tarkempaan tarkasteluun nostin erityisen ja vaativan erityisen tuen määritelmät. Lisäksi kuvasin vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan tukiverkostoa huomioiden siirtymävaiheet peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen ja edelleen jatkoluille. Raportissa käsittelem lisäksi toiminnallista opinnäytetyötä ja kuvaan opinnäytetyöprosessia sekä produktin toteuttamista. Työni lopussa arvioin niin opinnäytetyötä kuin prosessiakin, ammatillista kasvuani, kestävään kehitykseen liittyvien tavoitteiden esille tuloa, opinnäytetyön tavoitteiden toteutumista sekä esitän jatkokehittämissuhteita.

Opinnäytetyöni produkti, opiskelijan pikaopas, syntyi teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Sen perusteella nuoren tukiverkostona on huomioitava koko se ympäristö, jossa nuori elää. Tuki- ja ohjausverkostoista muodostui nelikenttä, johon kuuluvat oppilaitoksen tarjoaman tuen lisäksi Kelan tuet ja palvelut, vapaa-aikana saatava tuki sekä muut ohjausta ja tukea antavat toimijat. Näitä ovat esimerkiksi kunta, liitot, yhdistykset ja järjestöt. Vapaa-ajan ja kolmannen sektorin toimijoiden joukko on erittäin laaja, joten poimin niistä vain keskeisimmät opiskelijoita parhaiten palvelevat tahot. Koska vaativan erityisen tuen opiskelijat ovat erittäin heterogeeninen ryhmä ja pikaopas lähinnä tuen saannin mahdollisuudesta tiedottava, keräsin siihen pääosin yleisluonteista tietoa. Raportin lopussa on liitteenä työni produkti eli Opiskelijan pikaopas.

Erityisen tuen ja vaativan erityisen tuen rajapinta on vielä tätä kirjoittaessa häilyvä. Vaativan erityisen tuen termi on lisäksi suhteellisen uusi, joten valtakunnallisesti yhtenäistä ja jäsentynyttä tietoa on niukalti saatavissa. Tästä syystä käytän työssäni runsaasti viitteitä ja lähteitä erityiseen tukeen liittyen.

2 TAUSTATIETOA

Euroopan unioni tukee jäsenmaittensa koulutusjärjestelmiä sekä käytännön toteutuksia, jotta ne kykenisivät paremmin vastaamaan yhteisiin haasteisiin. Koulutusjärjestelmien tueksi on kehittynyt vahva sidosryhmäverkosto.

(Euroopan komissio s.a.) Teknillisen ja ammatillisen koulutuksen eurooppalaisen foorumin (European forum of Technical and Vocational Education and Training) hanke VET4ALL perustui Euroopan vammaisstrategiaan 2010–2020, jonka painopistealueina oli vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden inklusiivisen koulutuksen ja elinikäisen oppimisen edistäminen. Euroopan erityisopetuksen kehittämiskeskuksen inklusiiviseen opetukseen liittyvän tutkimuksen (2015) mukaan opiskelijoiden monimuotoisuutta tulee arvostaa ja kaikkia opiskelijoita on tuettava yhteistyössä muiden kanssa sekä jatkuvassa ammatillisessa kehittämisessä. (EFVET s.a.)

Laki ammatillisesta koulutuksesta (11.8.2017/531) astui voimaan 1.1.2018, jolloin ammatillinen koulutus uudistettiin asiakaslähtöiseksi ja osaamisperusteiseksi kokonaisuudeksi. Lähtökohtana oli, että ammatillinen koulutus kykenee rakentamaan yksilöllisiä opintopolkuja myös kaikkein vaativinta erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille ja vastaamaan hyvin erilaisiin yksilöllisiin osaamistarpeisiin. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden oikeutena on saada olla yhdenvertaisessa asemassa toisten opiskelijoiden kanssa. (OKM 2019, 11.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kehittämisryhmän selvitystyön perusteella tehtiin kahdeksan ehdotusta vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden yhdenvertaisuuden vahvistamiseen ammatillisessa koulutuksessa ja sen nivelvaiheissa. Kehittämis ehdotukset olivat 1) ohjauksen ja moniammatillisen yhteistyön tehostaminen vaativan erityisen tuen opiskelijan haakeutuessa ammatilliseen koulutukseen, 2) valmentavien koulutusten tavoitteiden selkeyttäminen, 3) tutkinnon osia pienempien kokonaisuuksien mukaisen osaamisen näkyväksi tekeminen, 4) toimintamallin luominen sekä alueellisten verkostojen perustaminen vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden useiden samanaikaisten tukitarpeiden koordinointiin, 5) opiskelijan opiskelukykyyn arvioinnin ja sen menettelyjen kehittäminen, 6) vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden työllistymistä tukevien toimien tehostaminen, 7) opettajien ja muun opetushenkilöstön osaamisen kehittäminen, 8) tutkimustiedon lisääminen vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden opiskelupoluista. Kehittämis ehdotukseen 4 liittyen tukitarpeiden koordinointia sekä alueellisten verkostojen toimintamallia ryhtyivät yhteistyössä luomaan opetus- ja

kulttuuriministeriön työryhmä sekä ammatillisten erityisoppilaitosten verkosto. (OKM 2019, 34–35.)

2.1 Hankkeen kuvaus

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman kehittämisryhmän kehitysehdotusten pohjalta syntyi Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen kanssa yhteistyönä toteuttama ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus osata -kehittämishjelma vuosille 2020–2022. Ohjelman tarkoituksena on osaltaan varmistaa, että ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat opiskelijat saavat hyvän ammattitaidon sekä perustaidot elämää, työtä sekä elinikäistä oppimista varten. Opetuksen, ohjauksen ja opiskelun tuen määrää lisätään erityisesti niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa. (OKM 2020.)

Nivus-hanke kuuluu yhtenä hankkeena Oikeus osata -kehittämishjelmaan keskittyen oppimisen edellytysten ja oppimistulosten parantamiseen. Taustalla vaikuttaa valmistautuminen oppivelvollisuuden laajentamiseen yhteistyössä perusopetuksen kanssa. Nivus-hanke toteutetaan tammikuun 2021 ja kesäkuun 2022 välisenä aikana. Nivus-hankkeen yhteisenä tavoitteena on löytää toimijoiden yhteinen näkemys vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan polusta, riippumatta koulutuksen järjestäjästä, maantieteellisestä sijainnista tai opiskelijan vaativan erityisen tuen tarpeesta. (Live Palvelut 2021.)

Nivus-hankkeessa on mukana yhdeksän vaativaa erityistä tukea järjestävää ammattilista oppilaitosta, joista jokaisella on hankkeessa omat painotuksensa. Hanketta koordinoi Ammattiopisto Live ja sen ensisijaiset tavoitteet ovat 1) kehittää hakeutumisvaiheen ohjausta, 2) ohjata opiskelijaa opintojen aikana sekä vahvistaa opetus- ja ohjaushenkilöstön ohjaustaitoja, 3) ohjata urasuunnitelmissa ja jatkopoluissa, 4) vahvistaa alueellista yhteistyötä sekä rakentaa verkostoja. (Live Palvelut 2021.)

2.2 Laajennettu oppivelvollisuus

Laajennettu oppivelvollisuus astui voimaan vuoden 2021 alussa. Sen tavoitteena on turvata jokaiselle ihmiselle elämässä ja yhteiskunnassa tarvittava

sivistys ja perusosaamisen taidot sekä edistää itsensä kehittämisen mahdollisuuksia omien kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Laajennetun oppivelvollisuuden tavoitteena on lisäksi kohottaa osaamis- ja koulutustasoa sekä kaventaa oppimiseroja, parantaa koulutuksellista yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa ja nuorten yleistä hyvinvointia. (Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214.)

Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, kun Suomessa vakinaisesti asuva lapsi täyttää seitsemän vuotta. Pidennetty oppivelvollisuus sairaan tai vammaisen lapsen kohdalla alkaa kaksi vuotta aiemmin. Oppivelvollisuus päättyy oppivelvollisen täyttäessä 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on suorittanut toisen asteen tutkinnon. (Oppivelvollisuuslaki 2. §.) Oppivelvollisuutta voi suorittaa perusopetuksen oppimäärän suorittamisen jälkeen lukiokoulutuksessa, ammatillisessa perus- tai ammattitutkinnossa tai ylioppilastutkinnossa. Sitä voi suorittaa myös tutkintokoulutukseen valmentavassa koulutuksessa (TUVA), työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa (TELMA) sekä tietyin ehdoin kansanopistoissa, saamen kielen ja kulttuurin koulutuksissa, aikuisten perusopetuksessa tai vapaassa sivistystyössä. (Oppivelvollisuuslaki 4. §.)

Laajennettu oppivelvollisuus tarkoittaa käytännössä toisen asteen opiskelijamäärän lisääntymistä, opetus- ja ohjaushenkilöstömäärän lisääntyvää tarvetta sekä tuen tarpeiden kirjon kasvua toisella asteella. Se osa nuorista, joka aiemmin jatkoi peruskoulusta suoraan työelämään tai jäi kokonaan pois opiskelusta tai työelämästä jatkaa opiskeluaan laajennetun oppivelvollisuuden piirissä.

EU:ssa koulutuksen ulkopuolelle ilman toisen asteen tutkintoa jääneistä nuorista käytetään nimitystä *early school leavers*. Vuonna 2012 eurooppalaisista 18–24-vuotiaista nuorista tähän ryhmään kuului noin 12 %. EU:n tavoitteena on, että tämä luku olisi vuonna 2020 alle 10 %. (European Commission 2014.) Suomessa Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa tilanteeseen vahvistamalla koulutuksen järjestäjien ohjausta ja oppilashuollon palveluita sekä tarjoamalla jokaiselle valmiudet toisen asteen koulutuksen suorittamiseen (OKM s.a).

3 OPISKELIJAN OHJAUS

Ohjauksen yhtenä juurena voidaan pitää yhdysvaltalais-brittiläistä counselling-liikettä. Sen tarkoituksena oli antaa ammattimaista keskusteluapua

elämänsiirtymissä tai ongelmatilanteissa. Ohjattavaa pidetään yhteistyökumppanina, jonka voimavaroja voidaan hyödyntää ohjauksessa etsiessä merkityksellistä suuntaa, toimintavaihtoehtoja tai ajattelun näkökulmia. Ohjauksessa oletetaan nuoren kykenevän jonkinasteiseen itsereflektioon, johon liittyy kiinnostus elämänhallintaan tai siihen pyrkimiseen. (Vehviläinen 2014, 34–63.)

Ohjauksen tavoitteena on yksilön kiinnittäminen yhteiskuntaan auttamalla häntä rakentamaan elämänsä ja toimintansa mielekkääksi ja omien arvojensa mukaiseksi. Ohjausprosessit perustuvat useimmiten pitkäkestoisiin kasvu- ja oppimisprosesseihin, joita toteutuu esimerkiksi opiskelujen, ammatillisen oppimisen tai työharjoittelun ohjauksessa. Ohjausta tarvitaan henkilökohtaisen opiskelun ohjauksessa, nivelvaiheiden valintatilanteissa sekä siirtymävaiheissa. Ohjauksen muotoja ovat esimerkiksi opinto- ja uraohjaus tai -valmennus sekä ammatinvalintaohjaus. (Vehviläinen 2014, 12–16.)

Kaikkeen ohjaukseen tulisi sisältyä arvona ja valintoina mielenterveyden edistäminen, sillä mielenterveydellä on tärkeä osa jokaisen ihmisen päivittäisessä elämässä kaikissa elämäntilanteissa. Mielenterveyttä voi ohjata ja sitä voi oppia. Nuorten kokonaisvaltaisen kehityksen tukemisessa ja mielenterveyden edistämisessä parasta tukea antavat moniammatillinen yhteistyö sekä toiminnan samansuuntaisuus, jossa huoltajat ovat mukana. (Kosonen 2017, 143–148.) Ohjauksella voidaan vaikuttaa myös itsetuntemuksen vahvistamiseen. Kuorelahti & Lappalainen (2017) mukaan sosioemotionaalisia taitoja, kuten käyttäytymistä sekä tunne-elämän ja vuorovaikutuksen taitoja on mahdollista kehittää arvioinnin, tuen ja ohjauksen keinoin. Itsearvioinnin avulla opiskelija oppii tunnistamaan omat vahvuutensa sekä asettamaan tavoitteita, joita hänen on mahdollista saavuttaa.

Ohjauksen laajentuessa yli oppilaitosrajojen se muuttuu monialaiseksi palvelu- ja tukiverkostoksi, johon kuuluvat oppilaitoksen lisäksi sosiaali- ja terveystalvet sekä nuorisopalvelut (Nykänen ym. 2017, 311). Yhdistyksillä, liitoilla ja muilla kolmannen sektorin toimijoilla on myös paljon arvokasta neuvontaan, tukeen ja ohjaukseen liittyvää tietotaitoa. Esimerkiksi vertaistukea antavalla ja osallisuutta vahvistavalla toiminnalla voi olla erittäin voimauttava vaikutus nuoren elämään. Ohjauksessa on tärkeää ohjattavan ja ohjaajan keskinäinen ja

toimiva suhde. Sen tulee pohjautua asiakaskeskeisyyteen, luottamukseen ja kunnioitukseen. Ohjaajan on osattava motivoida ohjattavaa eteenpäin yhdessä sovittuja päämääriä ja asetettuja tavoitteita kohti ohjattavan vahvuudet huomioiden. Ratkaisukeskeisyys on avainasemassa haasteiden voittamisessa ja eteenpäin pääsemisessä. Nuori tulee kohdata aidosti siinä ympäristössä, jossa hän elää.

3.1 Opinto- ja uraohjaus

Opinto-ohjaus ymmärretään laajana kokonaisuutena, johon liitetään opiskelijan kasvu ja kehitys sekä opintojen ja uravalinnan ohjaus. Yksilölliset opintopolut, valinnan mahdollisuudet sekä ohjauksellisten palvelujen tarjonta ovat kasvattaneet uraohjausta koskemaan opiskelijan koko elämää. Ohjauksen tavoitteena onkin ohjausjatkumo asteelta toiselle työelämään saakka, jonka edellytyksenä on moniammatillinen yhteistyö useamman toteuttajan kanssa. Erityisopiskelijan tulevaisuuden, työllistymisen sekä työssä pysymisen onnistumista tukevat vahva ja riittävän pitkä siirtymävaiheen tuki työelämän puolelle, moniammatillinen verkostoyhteistyö sosiaalitoimeen ja työvoimatoimistoon sekä siirtymävaiheissa tapahtuvan asiantuntijuuden lisääminen. (Honkanen 2006, 156–163.)

Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan siirtyminen perusopetuksesta toiselle asteelle tulisi tapahtua hyvän ohjauksen keinoin, jossa tieto siirtyy luotettavasti yli nivelvaiheen. Näin opiskelijalla on mahdollisuus saada tarvitsemansa tukitoimet mahdollisimman varhain toisen asteen koulutuksen alkaessa. Tehokkaan ohjauksen avulla on lisäksi mahdollista löytää ne nuoret, jotka eivät osaa itse hakea tukea itselleen. Ohjauksessa ja tuen suunnittelussa sekä järjestämisessä on tärkeää huomioida nuoren elämäntilanne kokonaisuudessaan. (Mäkihonko ym. 2017, 74–76.) Opinto-ohjaajien antama apu vammaisten opiskelijoiden kohdalla korostuu pohdittaessa opintoihin liittyviä vammasta johtuvia käytännön ratkaisuja (Merimaa 2011, 182).

Opinto-ohjaus on luonteeltaan pedagogista ja se sisältää paljon neuvontaa. Neuvojen avulla ohjattavalle tarjoillaan erilaisia toimintavaihtoehtoja, joista ohjattava voi valita itselleen sopivimman. (Vehviläinen 2014, 160.) Koulujen tarjoama opinto-ohjaus auttaa opiskelijaa löytämään perustellusti itselleen

sopivan suunnan opintopolulla siten, että molemmat osapuolet hyväksyvät asetetun päämäärän (Vehviläinen 2014, 12–17). Opiskelijan opintojen ohjaukseen osallistuvat opinto-ohjaajan lisäksi opiskelijaa opettavat opettajat, ryhmänohjaaja, opiskelijahuollon muu henkilöstö sekä tarvittaessa ulkopuoliset asiantuntijatahot koko opiskelujen ajan (Toikka & Mustonen 2011, 141).

Opinto-ohjauksen rinnalla toisen asteen koulutuksissa kulkee uraohjaus. Opinto-ohjauksen voidaan katsoa painottuvan enemmän opintojen ohjaukseen, kun taas uraohjauksessa katse tähtää pidemmälle työelämään. Opetus- ja kulttuuriministeriö takaa, että kaikilla ammatillisessa koulutuksessa opiskelevilla opiskelijoilla on oikeus uraohjaukseen. Urasuunnitelma sisältyy henkilökohtaiseen osaamisen kehittämissuunnitelmaan (HOKS). Uraohjausta annetaan koulutuksen aloittamisesta lähtien koulutuksen loppuun saakka. Ohjeistuksen mukaan urasuunnitelmaan kirjataan opiskelijan tavoite, suunnitelma jatko-opintoihin tai työelämään siirtymisestä, suunnitelma työuralla etenemisestä tai erityisissä tilanteissa suunnitelma opintojen jatkamisesta. Urasuunnitelmaan merkityillä tavoitteilla on suora vaikutus koulutuksen sisältöjen ja toteutuksen suunnitteluun sekä yksilöllisiin valintoihin. (OKM 2018.)

Hänninen ym. (2019) mukaan uraohjauksen tarkoituksena on prosessinomaisesti ja tavoitteellisesti kehittää yksilön urasuunnittelutaitoja. Päämääränä on itsetunnon vahvistaminen, koulutus- ja uramahdollisuuksiin liittyvän tiedon hankkiminen ja hyödyntäminen sekä ratkaisujen tekeminen muuttuvissa elämäntilanteissa. Uraohjauksen tavoitteena on vahvistaa nuoren toimijuutta sekä antaa tukea tulevaisuuden suunnitteluun ja rakentamiseen. (Salminen s.a.) Urasuunnittelutaitojen kehittäminen on monelle vaativan erityisen tuen opiskelijalle haastava prosessi. Siihen vaaditaan etenkin vahvaa moniammatillista ohjausta kuin myös opiskelijan osalta omiin kykyihin luottamista.

3.2 Minäpystyvyys

Minäpystyvyydellä on jalansijansa niin opinto- kuin uraohjauksenkin onnistumisessa. Banduran (1997; 1986; 1977) mukaan minäpystyvyydellä tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään ja omista kyvyistään suoriutua tietystä tilanteesta tai tehtävästä sekä uskoa omiin kykyihin saavuttaa itselleen asettamansa päämäärät (Vellonen & Äikäs 2017, 191). Minäpystyvyyden

vahvistaminen tulisi aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta välttäisiin koulutusvalintojen epävarmuudelta sekä koulutusten keskeyttämiseltä. Keskeistä on epäonnistumisten salliminen ja onnistumisten mahdollistaminen esimerkiksi opetus- ja arviointimenetelmiä kehittämällä. (Söderholm 2017, 179–181.)

Ohjausprosessissa keskeistä on nuoren osallisuus häntä itseään koskevissa asioissa ja päätöksenteossa. Keskeisimpiä ohjauksellisia ratkaisuja nuoren tukemisessa ovat osallisuuden vahvistaminen, positiivinen ja realistinen minäpystyvyys, toiminnan ohjaus, kommunikointi ja vuorovaikutus, muisti sekä hahmottaminen. Opiskelijan osallisuuden parhaita vahvistamisen keinoja osin Hartmania (2009) mukaillen ovat opiskelijalähtöinen suunnittelu, palveluja tarjoavien tahojen keskinäinen sekä oppilaitosten ja yritysten välinen yhteistyö, koulutuksen aikaisten työharjoittelu- ja työllistymismahdollisuuksien lisääminen, minäpystyvyyden vahvistaminen sekä omien asioiden hoidon opettaminen. Näistä kahden viimeisen kohdalla on erityisen merkittävä rooli koko elämänsänsä kannalta. (Vellonen & Äikäs 2017, 191–197.)

Nivelvaiheen ohjausta ja minäpystyvyyttä tarvitaan jatkoluille siirtymisen vaiheessa. Ammatillisen koulutuksen päättyessä nuori saavuttaa yleensä täysi-ikäisyyden ja hän on itsenäistymisen kynnyksellä. Suuret henkilökohtaiset muutokset ovat edessä, kuten muutto omaan kotiin ja mahdollinen siirtyminen työelämään. Malmin tutkimuksen (2018) mukaan itsenäisen elämän alkuaan vaikuttavat erityisesti nuoren ja hänen läheistensä sosiaalisen verkoston rooli, arjenhallintataidot sekä kokemus oman toimijuuden vahvistumisesta. Kokemus aikuisuudesta ei perustu ulkoisiin kriteereihin vaan nuoren kokemaan kypsyyteen, joka ilmenee esimerkiksi vastuullisuutena.

4 TUEN TARPEEN ARVIOINTI, MÄÄRITELMÄT JA JÄRJESTÄMINEN

Opiskelijan tarvitsemaa tuen tarvetta voidaan arvioida eri tavoin. Perinteisesti arvioinnin pohjana on käytetty tautiluokitukseen perustuvaa tietoa, mutta etenkin vaativaa erityistä tukea arvioitaessa on vahvistunut toimintakykyä ja sen vaikutuksia arvioiva luokitus. Tuen tarpeet voidaan jakaa ammatillisessa erityisopetuksessa erityiseen ja vaativaan erityiseen tukeen, joiden rajapinta on häilyvä.

Kathleen Mercier tutki kehitysvammaisia toisen asteen opiskelijoita koulutuksellisen tasa-arvon edistämisen näkökulmasta. Hänen mukaansa opiskelijoiden piilotetut kyvyt tulee paljastaa muuttaen muiden määrittelemät esteet mahdollisuuksiksi, joilla on merkitystä. Opiskelijoille tulee tarjota mahdollisuus saavuttaa unelmansa kouluttautumisen kautta riippumatta heidän taustastaan. Lisäksi opiskelijoiden osallisuuden kehittymistä tulee tukea monimuotoisen yhteiskunnan jäsenenä. (Mercier 2017, 176–177.)

4.1 Toimintakykyajattelu tuen tarpeen arvioinnissa

Toimintakykyä voidaan arvioida kansainvälisen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden sekä terveyden luokituksen (ICF) pohjalta. ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) kuvailee sitä, miten sairauden tai vamman vaikutukset näkyvät yksilön elämässä. ICF:n mukaan toimintakykyyn ja toimintarajoitteisiin vaikuttavat yksilön terveydentila sekä ympäristötekijät yhdessä synnyttäen erityisen vuorovaikutuksellisen ja moniulotteisen, dynaamisen tilan. Toimintarajoitteita kartoitettaessa on huomioitava ympäristö- ja yksilötekijöiden vaikutus, kuten tuki ja palvelut, asunto- ja asuinympäristö, apuvälineet, työpaikan olosuhteet, harrastukset, uskonto sekä motivaatio. ICF on osa WHO:n luokitusperhettä ICD-tautiluokituksen (International Classification of Diseases) rinnalla. (ICF-luokitus 2021.) ICF on tarkoitettu kaikille ihmisille eikä ainoastaan niille, joilla on toimintarajoitteita. Yleiskäyttöisyytensä vuoksi sen avulla on mahdollista saada kuvaus toiminnallisesta terveydentilasta ja terveyteen liittyvästä toiminnallisesta tilasta yhdistettynä mihin tahansa lääketieteelliseen terveydentilaan. (WHO 2013, 7.)

ICF on moniulotteisuutensa vuoksi hyödynnettävissä myös palveluiden ja toimintaympäristön vaatimusten kartoittamiseen. Kouluympäristössä opetusta ja tukitoimia voidaan kartoittaa ja toteuttaa opiskelijan toimintakyvyn ja osallistumismahdollisuuksien sekä niitä rajoittavien tekijöiden pohjalta. Sosio-ekonomisen taustan mahdollinen vaikutus osallistumisrajoitteisiin hälventää sitä ajatusta, että erityisen tuen tarve kietoutuisi aina lääketieteelliseen terveydentilaan. (Karvonen 2018, 30–31.) Vaativaa erityistä tukea tarvitsevalla opiskelijalla voi olla samanaikaisesti useita diagnooseja. Merkityksellisempää opiskelijan tuen suunnittelun kannalta on määrittää diagnoosien yhteisvaikutus

jokapäiväiseen toimintakykyyn kuin pohtia yksittäisen diagnoosin aiheuttamaa haittaa.

Suomessa koulutukseen hakijan tai opiskelijan erityisen tuen tarpeen tunnistamisen taustalla on vuosikymmeniä vallinnut lääketieteellinen ajattelu, joka pohjautuu sairauden, vamman tai vian määrittelyyn ja niiden aiheuttamiin haittoihin tai rajoitteisiin. Erityisen tuen tarve saman diagnoosin omaavilla opiskelijoilla voi olla hyvin erilainen, joten tuen muodot tulee suunnitella yksilöllisesti. Lääketieteellisen diagnoosin puuttuessa erityistä tukea tarvitsevalta opiskelijalta voi opintoja rajoittavat tekijät jäädä kokonaan huomioimatta tai tunnistamatta. Tällaisia erityisen tuen tarpeen perusteita ovat esimerkiksi heikkoudet kognitiivisessa toimintakyvyssä, syrjäytyminen, elämänkokemuksiin pohjautuva epävarmuus, riippuvuudet tai vaikeudet perhesuhteissa. (Karvonen 2018, 31.) Lääketieteellisiä diagnooseja voi puuttua erityisesti maahanmuuttajataustaisilta lapsilta ja nuorilta. Heidän kohdallaan voi olla vaikeaa arvioida, mikä rajoite kuuluu mahdolliseen sairauteen tai vammaan ja mikä kuuluu muihin haasteisiin, kuten oppimisen ongelmiin tai mahdollisiin kokemusperäisiin traumoihin.

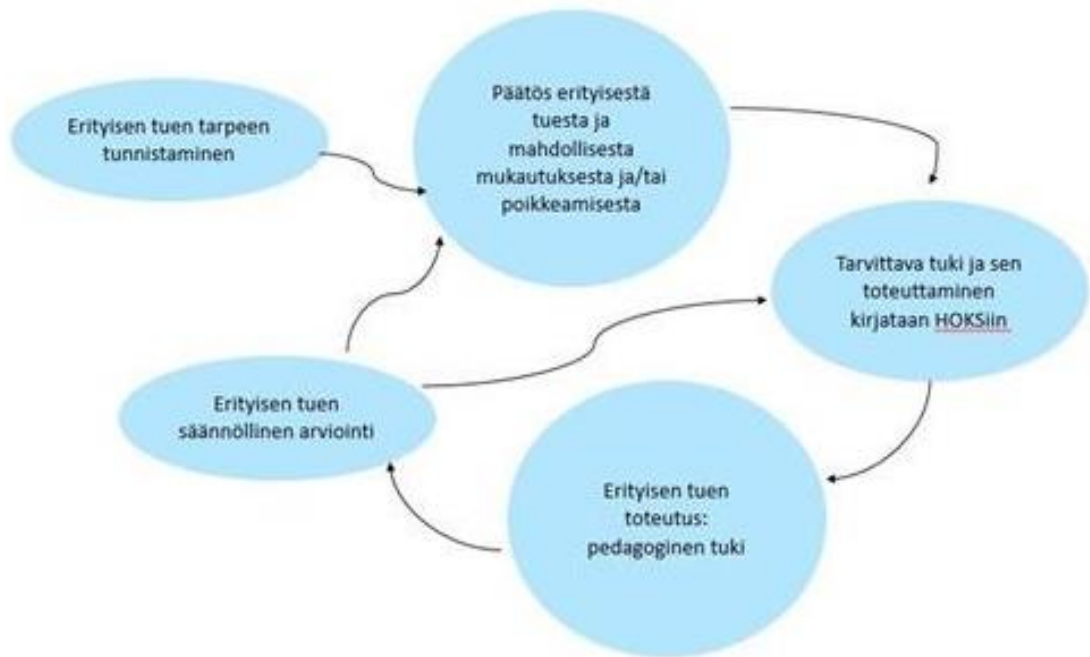
4.2 Erityinen ja vaativa erityinen tuki

Suomessa lain mukaan ammatillisessa koulutuksessa opiskelevalla on oikeus erityiseen tukeen, jos hänellä on laajoja oppimisvaikeuksia, vamma, sairaus tai muu syy, jonka vuoksi hän tarvitsee säännöllistä ja pitkäaikaista tukea oppimiseensa ja opiskeluunsa. Tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa koulutuksen perusteiden mukaisen ammattitaidon, osaamisen tai tutkinnon. Osaamisen arviointia voidaan mukauttaa yksilöllisesti laaditun osaamisen arvioinnin avulla. Opiskelijan kokonais kuntoutuksen tavoittamiseksi tehdään yhteistyötä kuntoutuspalveluita tarjoavien tahojen kanssa. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531.)

Erityisellä tuella tarkoitetaan suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä, jotka perustuvat opiskelijan yksilöllisiin tavoitteisiin, tarpeisiin ja valmiuksiin. Opiskelijalla on oikeus saada erityistä tukea opintoihinsa ammatillisissa perustutkinnoissa, ammattitutkinnoissa, erikoisammattitutkinnoissa kuin myös valmentavissa koulutuksissa. Erityinen tuki on

tarkoitettu kaikille nuorille sekä aikuisille ja sen tavoitteena on tarjota yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien lisäksi tasa-arvoiset elämisen mahdollisuudet. Moniammatillisen yhteistyön ja kokonaiskuntoutuksellisen otteen avulla tuetaan opiskelijan oppimista. Kokonaiskuntoutuksellinen ote käsittää fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tukemisen koko opintojen ajan. (Erityinen tuki s.a.)

Kuvassa 1 esitetään erityisen tuen prosessin vaiheet, jotka ovat 1) erityisen tuen tarpeen tunnistaminen, 2) päätös erityisestä tuesta ja mahdollisesta mukautuksesta ja/tai poikkeamisesta, 3) tarvittavan tuen ja sen toteuttamisen kirjaaminen HOKS:aan, 4) erityisen tuen toteutuksen pedagoginen tuki ja 5) erityisen tuen säännöllinen arviointi.

Kuva 1. Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa (Erityinen tuki s.a.)

Opiskelijan tarve erityiseen tukeen voi tulla esille jo nivelvaiheen ohjauksen tai opintoihin hakemisen yhteydessä esimerkiksi perusopetuksen aikana tehdyn henkilökohtaisen opiskelun järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) tai erityisopettajan, lääkärin tai psykologin lausunnoista. Erityisen tuen tarve voi tulla esille myös opintojen aikana, jos opinnot eivät etene suunnitelmien mukaisesti. Silloin opiskelijan kanssa pohditaan ja arvioidaan oppimista hidastavia tekijöitä sekä erityisen tuen keinoin saatavaa apua. Tuen tarpeen tunnistamisessa opettajien, erityisopettajien sekä opiskeluhoillon välinen yhteistyö on tärkeää. Erityisen tuen päätöksen tekee koulutuksen järjestäjä ja se tehdään

aina yksilöllisten tuen tarpeitten perusteella, ei suoraan asiantuntijalausunnon pohjalta. (Erytyisen tuen tarpeen tunnistaminen s.a.)

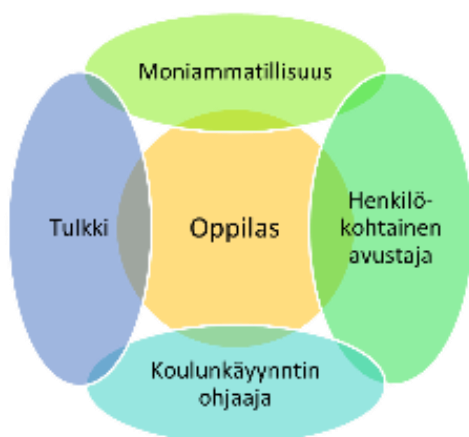
Käytännössä erityinen tuki voi koostua joukosta erilaisia oppimisen tuen keinoja. Sopiva, usein rauhallinen oppimisympäristö, käytännönläheinen ja työvaltainen oppiminen sekä omaan tahtiin etenevä opiskelu tukevat monen opiskelijan oppimista. Opiskelija voi lisäksi hyötyä erilaisista apuvälineistä, kuten äänikirjoista tai kuvista. Opiskeltavaa asiaa voidaan lähestyä monelta taholta ja jakaa se pienempiin osiin. Työpaikalla tapahtuva oppiminen ja/tai osaamisen osoittaminen on tarvittaessa järjestettävä opiskelijaa tukien esimerkiksi varaamalla opettajalle enemmän ohjusaikaa tai hyödyntämällä työvalmentajan tukea. Näytössä on huomioitava opiskelijalle sopiva näyttöympäristö sekä riittävä tuki näytön suunnitteluun ja itsearviointiin. Tarvittaessa tutun työpaikkaohjaajan tai tukihenkilön antama ohjauksellinen tuki auttaa käsittelemään jännittävää tilannetta. Kaikkien opetushenkilöstöön kuuluvien on sitouduttava opiskelijan kokonaisvaltaiseen tukemiseen, jonka erityisen tuen asiantuntija on koordinoanut ja suunnitellut. Erytyisen tuen vaikuttavuutta arvioidaan suunnitelmallisesti päivitetessä henkilökohtaista osaamisen kehittämissuunnitelmaa. Samoja tukitoimia joko jatketaan tai muutetaan vastaamaan paremmin opiskelijan tarvitsemaa tukea. (Erytyinen tuki käytännössä s.a.)

Vaativan erityisen tuen termi otettiin käyttöön Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen yhteistyönä toteutetun tutkimus- ja kehittämishanke VETURI:n yhteydessä. Termiä määrittelee tieto siitä, että osa lapsista ja nuorista tarvitsee oppimisensa ja kuntoutumisensa onnistumiseksi moniammatillista ja vaativaa erityistä tukea. Nämä lapset ja nuoret voivat olla kehitysvammaisia, moni- tai vaikeavammaisia, heillä on autismin kirjoa tai vakavia psyykkisiä ongelmia. Osa lapsista ja nuorista ovat kotiopetuksen piirissä, osalla on pidennetty oppivelvollisuus ja osa kuuluu ryhmään, jolla on erityisiä opetusjärjestelyjä perusopetuslain 18 §:n mukaisesti. (OKM 2017, 34.)

Vaativan erityisen tuen muodot ja toteutustavat poikkeavat toisistaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Kolmiportaisessa perusopetuksen tukijärjestelmässä vaativan erityisen tuen oppilaat lukeutuvat erityistä tukea tarvitseviin oppilaisiin riippumatta heidän opetusjärjestelyistään, tuen

tarpeen määrästään tai laadustaan (Niemeläinen 2020, 8–9). Ammatillisen koulutuksen reformin myötä ammatillinen koulutus uudistettiin asiakaslähtöisemmäksi ja osaamisperusteisemmäksi kokonaisuudeksi, jotta yksilöllisiin osaamistarpeisiin ja vaativiin erityisen tuen tarpeisiin kyettäisiin vastaamaan paremmin kuin aiemmin (OKM 2019, 11).

Perusopetuksessa käytettäviä vaativan erityisen tuen muotoja ovat moniammatillisuus, henkilökohtainen avustaja, koulunkäynnin ohjaaja sekä tarvittaessa tulkki (kuva 2). Ammatillisessa koulutuksessa käytettäviä vaativan erityisen tuen muotoja ovat yksilöllisten opintopolkujen rakentaminen, yksilölliset pedagogiset ratkaisut sekä erityiset opetus- ja opiskelujärjestelyt (kuva 3).

Kuva 2. Vaativan erityisen tuen muodot perusopetuksessa

Kuva 3. Vaativan erityisen tuen muodot ammatillisessa koulutuksessa

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan koulutuspolun sekä urasuunnitelman kartoittamisessa on huomioitava opiskelijan sairaus, vamma tai laajat oppimisvaikeudet. Koulutuksen hakeutumisvaihe sekä jatko-opinnoista selviytyminen vaativat tavallista enemmän yksilöllistä ohjausta. (Niemeläinen 2020, 16.) Näille nuorille koulutuksellisen tasa-arvon sekä ihmisoikeuksien toteutuminen ovat riippuvaisia tarjotusta tuesta. Vammaisille nuorille suunnatut koulutus- ja tukijärjestelmät kannattelevat ja ohjaavat erityistä tukea tarvitsevia nuoria, joiden varassa he suunnittelevat tulevaisuuttaan. Nivelvaiheen koulutus- ja uraohjaus on tämän vuoksi erittäin merkityksellistä etenkin perusopetuksen oppilaille. (Niemeläinen 2020, 94–95.)

Ammatillinen tutkinto tai valmentava koulutus on mahdollista suorittaa vaativan erityisen tuen avulla. Vaativaan erityiseen tukeen oikeutetulle opiskelijalle kuuluvat opiskelun edellyttämät avustajapalvelut sekä erityiset apuvälineet. Hän voi saada koulutarvikkeet, kuten oppikirjat sekä muut henkilökohtaiset työvarusteet ilmaiseksi. (Opiskelijan hyvinvointi... 2021.) Majoituksessa olevalle vaativan erityisen tuen opiskelijalle voidaan tarjota tarpeelliset kotimatkat viikoittain sekä täysihoito asuntolassa tai muussa tarkoitukseen soveltuvassa majoituksessa (Laki ammatillisesta koulutuksesta 101. §).

Koulut poikkeavat toisistaan ja kaikilla on omat painotuksensa opetustarjonnassa, opetusmenetelmissä ja -ympäristöissä. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevien peruskoulunsa päättävien kohdalla uravalintojen merkitys korostuu jatkopolkuja pohtiessa. Tah (2021, 66) mukaan ruotsalaisten vanhempien kouluvälinöiden takana vaikuttavat useat motiivit, kuten toteutettu tukijärjestelmä, koulutusalojen saatavuus ja laatu, koulun yleinen joustavuus sekä ystävyys-suhteisiin panostaminen. Onnistunut nivelvaiheen ohjaus peruskoulusta toiselle asteelle takaa koulutukseen kiinnittymisen ja vähentää koulutuksen keskeyttämisen mahdollisuutta. Eurooppalaisten tutkimusten mukaan yleisiä hyväksi havaittuja tekijöitä estää koulunkäynnin keskeytys ovat 1) tarpeita vastaava tuki, 2) siirtymien huolellinen suunnittelu, 3) perheiden osallisuus, 4) toisen asteen tarjoamat laadukkaat tukimuodot (European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2016, 53–54).

4.3 Vaativan erityisen tuen järjestäminen, toteuttaminen ja kehittäminen

Euroopan erityisopetuksen ja inklusiivisen koulutuksen organisaatio on riippumaton järjestö, joka toimii jäsenmaidensa hyväksi erityisopetuksen laadun kehittämiseksi. Organisaation tavoitteena on taata vammaisille ja erityisen tuen tarpeessa oleville opiskelijoille tasa-arvoinen asema koulutuspoluilla. (European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2021.) Kaikissa Pohjoismaissa ammatillisen koulutuksen kentällä on olemassa tukijärjestelmä erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille Suomen toimiessa edelläkävijänä. Suomessa virallisia diagnooseja tai lausuntoja ei välttämättä tarvita erityisen tuen saamiseksi. Lisäksi Suomen eduksi näyttäytyy matalan kynnyksen tukijärjestelmät sekä erityisopiskelijoiden kanssa työskentelevien opettajien tiukat

pätevyysvaatimukset. (Björk-Åman ym. 2021,105.) Suomen eduksi voidaan mainita myös se, että erityisen tuen lisäksi myös vaativa erityinen tuki huomioidaan lainsäädännössä.

Vaativan erityisen tuen palveluita ei ole listattu tarkemmin valtakunnan tasolla, mutta vaativan erityisen tuen koulutuksen järjestäjillä on omia tavoitteita toimintoissaan. Vaativan erityisen tuen opiskelijat tarvitsevat laaja-alaista tukea, joten palveluissa kokonaiskuntoutuksellisilla tavoitteilla on merkitystä samoin kuin tiiviillä yhteistyöllä kuntoutuspalveluja tarjoavien tahojen kanssa. (Karvonen 2018, 14.) Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat saaneet tehtäväkseen vaativan erityisen tuen järjestämisen. Vaativan erityisen tuen tehtävän on lisäksi saanut osa ammatillisen koulutuksen järjestäjistä. Tämä erityinen tehtävä on määritelty oppilaitosten järjestämislupaan. (Vaativa erityinen tuki s.a.)

Tutkintokoulutusten lisäksi vaativaa erityistä tukea annetaan valmentavissa koulutuksissa. Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA) korvaa aiemman ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA) osana oppivelvollisuuden laajentumista 1.8.2022 alkaen. Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus antaa opiskelijalle lisävalmiuksia lukiokoulutukseen tai ammatilliseen tutkintokoulutukseen hakeutumiseen, ohjaa jatko-opintojen sekä työelämäsuunnitelman laatimiseen sekä vahvistaa opiskelijan edellytyksiä suorittaa lukiokoulutuksessa vaadittu oppimäärä tai ylioppilas- tai ammatillinen tutkinto. Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus kestää yhden vuoden, mutta erityisen syyn, kuten sairauden tai vamman perusteella koulutuksen järjestäjä voi myöntää opiskelijalle lisäaikaa opintojen loppuun saattamiseksi. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, joka sisältää opintojen yksilöllisen rakentumisen ja etenemisen, suunnitelman jatko-opinnoista sekä tiedot opiskelijan ohjauksesta, opetuksesta sekä tarvittavasta tuesta. (Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta 30.12.2020/1215.)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA) on tarkoitettu erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, joilla sairaus tai vamma edellyttää opetuksen ja ohjauksen toteuttamista henkilökohtaisten tavoitteiden ja valmiuksien mukaisesti. Koulutuksen laajuus on 60 osaamispistettä ja

suoritus aika on enintään kolme vuotta. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.) TELMA-koulutuksen tavoitteita ovat 1) mahdollisimman itsenäinen selviytyminen jokapäiväisessä elämässä, 2) omatoimisuuden kehittäminen, 3) työelämään tutustuminen ja siihen osallistuminen itselleen sopivalla tavalla ja 4) toimintakyvyn kehittäminen erilaisissa ympäristöissä työhön ja ammattiin suuntautuen. Alkukartoituksen pohjalta opiskelijalle suunnitellaan yksilöllinen opintopolku, johon osallistuvat opiskelijan ja alaikäisen huoltajan lisäksi opettaja sekä keskeiset opiskelijaa tukevat opintojen ja kuntoutuksen ammattilaiset. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS), johon kirjataan yhteisesti sovitut tavoitteet, koulutuksen toteuttaminen sekä yksilölliset tukitoimet. (Telma-koulutus 2021.)

Suomessa toimii erityiseen ja vaativaan erityiseen tukeen liittyviä kehittämissuunnitelmia ja verkostoja, kuten esimerkiksi esi- ja perusopetukseen suuntautunut valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus Valteri sekä vaativan erityisen tuen verkosto VIP. Valteri toimii Opetushallituksen alaisuudessa ja sen tarkoituksena on tukea lähikouluperiaatteen toteutumista tarjoamalla monipuolisia palveluja esi- ja perusopetukseen (Valteri s.a.). VIP-verkostossa kehitetään lapsille ja nuorille tarjottavaa ennaltaehkäisevää, varhaista sekä vaativaa erityistä tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin. VIP-verkoston tavoitteena on uusien yhteistyömallien rakentaminen sivistys-, sosiaali- ja terveystoimien sekä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Vuonna 2018 käynnistynyt VIP-verkostotyö perustuu vaativan erityisen tuen työryhmän loppuraportissa (2017) esille nostettuihin 12 kehittämissuunnitelmaan, jotka kohdentuvat vaativan erityisen tuen kehittämiseen esi- ja perusopetuksessa. (VIP-verkosto s.a.)

Pirkanmaan ammatillisen erityisopetuksen koordinaatiokeskus (PAEK) tekee monitahoista ammatilliseen erityisopetukseen liittyvää alueellista työtä, jonka tarkoituksena on koota erityistä tukea tarvitsevien koulutustarjontaa sekä toteuttaa Pirkanmaan alueella erityisen tuen strategiaa. PAEK päivittää Ammatipolku.fi-sivustoa sekä sosiaalisen median kanavia, ylläpitää hankeverkostoa sekä tekee neuvontatyötä. PAEK:n toiminta alkoi vuonna 2009 Erityistä osaamista ja ohjausta -hankkeen avulla, jonka rahoitti Opetushallitus. (PAEK s.a.)

5 OHJAUS- JA TUKIVERKOSTON NELIKENTTÄ

Ammatillisessa koulutuksessa opiskeleva erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitseva nuori hyötyy laajasta tukiverkostosta, joka kattaa koko hänen elinympäristönsä. Luotettava ja kannustava lähi- ja ystäväpiiri sekä osallisuutta tukeva harrastus- ja yhdistystoiminta luovat tukevan pohjan nuoren elämälle. Oppilaitoksen tarjoamien tukimuotojen sekä moniammatillisen kuntoutus- ja yhteistyöverkoston lisäksi kolmannen sektorin tuki on nuorelle tärkeää. Erilaisiin matalan kynnyksen toimintoihin ja palveluihin osallistuminen vahvistaa nuoren itseluottamusta ja antaa tukea arjen ja elämän hallintaan.

Nuoren elämän ongelmakohtia on tarkasteltava konkreettisella tasolla, arjen aitojen tilanteiden kautta. Nuoren kannalta on tärkeää, että yhteistyökumppanit sekä muut nuoren elämässä vaikuttavat aikuiset ovat mukana keskusteluissa ongelmia ratkottaessa. Nuorta tukevien osapuolten yhteistyön kautta nuoren luottamus itseensä ja muihin ihmisiin kasvaa ja hänen on mahdollista paremmin tunnistaa omia voimavarojaan. Aikuisen tulee osoittaa olevansa nuoren puolella, rohkaista nuorta kohtaamaan tilanteensa ja itsensä pitäen samalla toivoa yllä. (Puukari & Parkkinen 2017, 140–141.)

Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren ohjaus- ja tukiverkosto ammatillisessa koulutuksessa ja sen nivelvaiheissa muodostaa nelikentän, jonka osia ovat: 1) oppilaitos, 2) Kelan tuet ja palvelut, 3) vapaa-aika 4) muu ohjaus- ja neuvonta (kuva 4).

Kuva 4. Vaativaa erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan ohjaus- ja tukiverkoston nelikenttä ammatillisessa koulutuksessa ja sen nivelvaiheissa

5.1 Oppilaitos

Vaativan erityisen tuen opiskelija saa ammatillisessa koulutuksessa tärkeimmän, yksilöidyn ja päivittäisen tuen oppilaitoksesta. Näitä vaativan erityisen tuen muotoja ovat 1) yksilöllisten opintopolkujen toteuttaminen, 2) yksilölliset pedagogiset ratkaisut sekä 3) erityiset opetus- ja opiskelujärjestelyt (Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531). Opiskelijan opiskeluvalmiudet ovat riippuvaisia opiskelijan perustaidoista. Opiskelijaa voidaan tukea hänen tarpeistaan käsin opiskeluvalmiuksien lisäksi opiskelu- ja elämänhallintataidoissa. Opiskelu- ja opiskelijahuollolla on tärkeä merkitys opiskelijan opintojen tukemisessa. (Opiskelijan hyvinvointi ja tuki ammatillisessa koulutuksessa 2021.)

Tarpeita vastaavat yksilölliset opintopolut suunnitellaan ja toteutetaan henkilökohtaistamisen avulla. Opiskelijan aiempi osaaminen tunnistetaan ja tunnustetaan, jonka jälkeen suunnitellaan, mitä uutta osaamista hän tarvitsee, miten hän osoittaa osaamisensa sekä mitä ohjausta, tukea tai mahdollista erityistä tukea hän tarvitsee. Henkilökohtaistamisessa otetaan aina huomioon opiskelijan elämäntilanne. Henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS) toimii käytännön työvälineenä niin oppilaitoksessa kuin työpaikoilla koko koulutuksen ajan. (Henkilökohtaistaminen 2021.)

Pedagoginen tuki tarkoittaa käytännössä laadukkaita ja yksilöllisiä pedagogisia ratkaisuja, jotta oppiminen ja koulunkäynti on mahdollista. Avainlaadukkaaseen pedagogiseen tukeen on ratkaisukeskeisyyteen sekä vahvuusperustaisuuteen perustuvaa vuorovaikutusta, jossa jokaista opiskelijaa arvostetaan ja kunnioitetaan. (Sandberg 2021, 11–32.) Arvostavaa vuorovaikutusta tukee kielitietoinen ja selkokielineen viestintä sekä kommunikoinnin tukena käytettävät kuvat ja viittomat.

Pedagoginen tuki voi käytännössä liittyä esimerkiksi aikataulutuksen hahmottamiseen ja ajanhallintaan, strukturoituihin opetusjärjestelyihin, ohjeistuksen selkeyteen, oppimistilanteiden jaksotukseen ja oppimisympäristön kautta annettavaan tukeen. Pedagogista tukea voidaan antaa opiskeluvalmiuksien, elämänhallinnan, psyyken ja toiminnanohjauksen tukemiseen, tehtävissä vaiheittaiseen etenemiseen ja opetuksen eriyttämiseen. Pedagogista tukea

hyödynnetään myös osaamisen tunnistamisen ja näyttämisen keinoissa sekä koulutusopimusjaksojen aikana. (Sandberg 2021, 61–62.)

Yksilölliset konkreettiset pedagogiset ratkaisut voivat liittyä opiskeluaikaan, -paikkaan tai ajankohtaan. Opetusta voidaan yksilöllistää yhdistämällä oppilaitoksessa, kotona, asuntolassa, asumisharjoittelussa tai työpaikalla tapahtuva oppiminen toimivaksi kokonaisuudeksi. Opetus voidaan järjestää yksilöllisesti, pari- tai pienryhmäopetuksena tai erilaisissa tiimeissä hyödyntäen yhteisopettajuutta tai moniammatillisuutta. Opetuskokonaisuudet voidaan pilkkoa pienempiin osiin tai yhdistää suuremmaksi kokonaisuudeksi eri aisteja sekä menetelmiä hyödyntäen. Opiskelun yhteyteen voidaan sisällyttää mahdollisia tuki- ja kuntoutuspalveluja, joiden avulla opiskelijan kokonaiskuntoutuksellinen ote vahvistuu.

Erityiset opiskelu- ja opetusjärjestelyt tarkoittavat sitä, että tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisista ammattitaitovaatimuksista tai osaamistavoitteista poiketaan opiskelijan aiemman osaamisen, kohtuuttomien vaatimusten tai terveyteen perustuvan syyn vuoksi. Erityiset opetusjärjestelyt ovat sovellettavissa esimerkiksi kuulo- ja näkövammaisten sekä muiden vammaisten ja maahanmuuttajien kohdalla. Erityisiä opiskelujärjestelyjä edeltää usein poikkeava peruskoulutausta tai muu poikkeavuus, jolla on haitallinen vaikutus normaalisti eteneviin opintoihin. (Miettinen 2015, 15–16.) Opiskelijan osaamisen arviointia voidaan mukauttaa silloin, kun hänelle on tehty erityisen tuen päätös, hän ei tukitoimin saavuta vaadittua osaamista ja arvioinnin mukauttaminen nähdään välttämättömänä hänen tavoitteidensa ja valmiuksiensa kannalta. (Mukauttaminen 2021.)

Opiskeluhuollon tarkoituksena on opiskelijan hyvä oppiminen, hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistäminen ja ylläpitäminen sekä niiden edellytyksiä lisäävä toiminta oppilaitosyhteistyössä. Koulutuksen järjestäjä hyväksyy opetussuunnitelman mukaisen opiskeluhuollon sekä siihen liittyvät palvelut, kuten psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut. Opiskeluhuollon toteuttaminen tapahtuu monialaisena yhteistyönä, johon osallistuu opetustoimen sekä sosiaali- ja terveystoimen lisäksi opiskelijat ja heidän huoltajansa sekä tarvittaessa muut

yhteistyötahot. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12. 2013/1287.) Muita yhteistyötahoja voivat olla esimerkiksi nuoriso- tai sosiaalityöntekijä sekä poliisin edustaja (Lahtinen 2011, 71).

Käytännössä arjen opiskeluhuoltoa tapahtuu koulupäivän aikana henkilökunnan ja opiskelijoiden välisissä henkilökohtaisissa tai ryhmämuotoisissa kohtaamisissa niin opetustilanteissa, tauoilla kuin monissa muissa opiskeluun liittyvissä tilanteissa. Opiskeluhuolto toteutuu onnistuneesti silloin, kun kohtaamisissa välittyy kokemus huolenpidosta ja hyvinvoinnin edistämisestä. Oppilaitoksen kannalta opiskeluhuollon onnistuminen riippuu koko henkilöstön ammatillis-eettisestä sitoutumisesta rakentaa hyvinvointia, osallisuutta ja esteettömyyttä opiskeluhuoltotehtävässään. (Koskela 2017, 280.)

5.2 Kelan tuet ja palvelut

Laajennetun oppivelvollisuuden piiriin kuuluville toisen asteen opinnot ovat maksuttomia. Maksuttomaan koulutukseen oikeutetut opiskelijat ovat tietyin ehdoin oikeutettuja kulkemaan julkisilla liikennevälineillä tai koulukuljetuksella maksutta. Mikäli julkinen liikenne ei sovellu koulumatkoille esimerkiksi vamman tai sairauden vuoksi, opiskelija voi kulkea itse järjestämällään kulkutavalla tietyin ehdoin maksutta. Kansaneläkelaitoksen eli Kelan kautta nuoren opiskelijan on mahdollista saada opintososiaalisia etuuksia, kuten opintotukea tai nuoren kuntoutusrahaa. Nuoren kuntoutusraha on mahdollista saada silloin, jos hänen työ- tai opiskelukykynsä tai mahdollisuutensa valita työ tai ammatti on vamman tai sairauden vuoksi heikentynyt tai hän tarvitsee erityistä tukea opiskeluunsa tai osallistumiseensa muuhun työllistymistä edistävään kuntoutukseen. (Opiskelijat s.a.)

Vaativan erityisen tuen opiskelijat voivat hakea Kelan palveluja opiskelujen ja toimintakykynsä tueksi. Osaan kuntoutuksista tarvitaan lääkärinlausunto, osa on ns. matalan kynnyksen palveluja. Nuorta ja hänen läheisiään tulee tiedottaa Kelan palveluista, jotta nuori saa kaiken sen avun, johon hän on oikeutettu. Kelan kuntoutus- ja valmennuskurssit on suunnattu kaikille ikäryhmille sekä heidän perheilleen. Kurssit auttavat kuntoutujaa sekä hänen perhettään sopeutumaan sairauden tai vamman kanssa elämiseen. Kela järjestää lisäksi vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen asiakkaille erityyppisiä yksilöllisiä

terapioita. (Kuntoutus s.a.) Pitkäaikaisesti sairaat tai vammaiset opiskelijat voivat hakea Kelasta vammaistukea, EU:n vammaiskortin, eläkettä saavan hoitotukea sekä tulkkauspalveluita kuten opiskelutulkkausta (Vammaistuet s.a.).

Nuorille sopivia kuntoutuksen palveluja ja kursseja sairaus, vamma tai muu syy huomioiden ovat esimerkiksi 1) kuntoutuspsykoterapia mielenterveysongelmallisille, 2) Oma väylä -kuntoutus niille, joilla on autismikirjon häiriö ilman kognitiivisen kehityksen häiriötä (Aspergerin oireyhtymä) tai aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö (ADHD tai ADD), 3) neuropsykologinen kuntoutus opiskelijalle, jonka työ- tai opiskelukykyä rajoittavat kehityksellisiin häiriöihin liittyvä lukemisen ja kirjoittamisen tai hahmottamisen häiriö, tarkkaavaisuushäiriö (ADHD) tai monimuotoiset kehitykselliset häiriöt, 4) osittaiset perhekurssit (sopeutumisvalmennuskurssit) opiskelijalle, jolla on diagnosoitu kehitysvamma tai synnynnäinen moni- ja liikuntavamma, 5) Opi-kurssi opiskelijalle, joka tarvitsee rohkaisua vahvempaan arkeen ahdistuksen tai masennuksen vuoksi, 6) nuoren ammatillinen kuntoutus opiskelijalle, joka tarvitsee apua tulevaisuuden ja urapolun suunnitteluun, 7) ammatillinen kuntoutusselvitys kokonaistilanteen selvittämiseksi silloin, kun sairaus tai vamma on heikentänyt työ- tai opiskelukykyä, 8) NUOTTI-valmennus nuorelle, joka tarvitsee henkilökohtaisen valmentajan tulevaisuuden suunnitteluun ja arjessa toimimiseen, 9) työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus nuorelle, joka hyötyy työkokeilusta tai työhönvalmennuksesta. (Kuntoutus s.a.)

5.3 Vapaa-aika

Aunolan (2018, 222–224) mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhempien ja koulun välinen aktiivinen yhteydenpito ennustaa lasten ja nuorten myönteisen oppimismotivaation ja minäkuvan kehitystä. Yhteydenpidon ja keskustelujen avulla on mahdollista vastata nopeasti koulunkäynnissä esiin tuleviin haasteisiin ja toisaalta nostaa havaittu oppimispotentiaali sekä vahvuudet esiin valjastamalla ne nuoren voimavaroiksi. Yhteisissä nuoren, vanhemman ja opettajan välisissä keskusteluissa on mahdollisuus tukea nuoren minäpystyvyyttä sekä itsemääräytyvyyttä. Yhteenkuuluvuuden tunne ja välittämisen ilmapiiri tukee nuoren sisäisen motivaation syntyä.

Vanhempien, sisarusten ja sukulaisten lisäksi ystävät ovat nuorelle tärkeitä vertaisia identiteetin kehittämisessä ja aikuiseksi kasvamisessa. Ystävän tuki opiskelijan opintojen innoittajana voi olla merkittävä, joten ystävyys-suhteisiin tulisi kannustaa ja niitä tulisi vahvistaa opettajien ja lähipiirin puolelta. Vapaa-ajan harrastus- ja yhdistystoiminta vahvistavat nuoren itsetuntoa sekä osallistavat nuorta itsenäiseen elämään ja yhteiskuntaan. Harrastus- ja yhdistystoiminnalla voi olla erityistä merkitystä nuoren kokonais-kuntoutuksen ja hyvinvoinnin kannalta ja niiden kautta voi syntyä elinikäisiä ystävyys-suhteita. On tärkeää kuunnella nuoren omia toiveita vapaa-ajan toimintaan liittyen, sillä motivaatiolla on tärkeä merkitys harrastukseen kiinnittymisen ja siinä pysymisen kannalta.

Kunnan sosiaalitoimelta on mahdollisuus hakea vammais-palvelulain mukaisia palveluita, kuten henkilökohtaista apua ja kuljetus-palveluita. Henkilökohtainen apu on tarkoitettu henkilölle, joka ei ilman toisen ihmisen antamaa apua kykene osittain tai kokonaan tekemään tavanomaisia elämän asioita tai elämään itsenäistä elämää sairauden tai vamman vuoksi. Henkilökohtainen apu järjestetään päivittäisiä toimia, opiskelua ja työtä, yhteiskunnallista osallistumista sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Vaativan erityisen tuen tehtävän saaneilla koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus järjestää apua tarvitsevalle opiskelijalle henkilökohtainen avustaja. (Henkilökohtainen apu 2020.)

Kuljetuspalvelut on tarkoitettu vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee palvelua sairautensa tai vammansa vuoksi suoriutuakseen päivittäisistä toiminnoista, kuten koulunkäynnistä, työstä, harrastuksista, asioimisesta sekä yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Opiskeluun ja työhön liittyvät välttämättömät matkat on mahdollista suorittaa ilman rajoituksia ja niiden kustannukset käyttäjälleen ovat kohtuulliset. Opiskelun tulee johtaa tutkintoon tai ammattiin tai parantamaan työnteon mahdollisuuksia. (Kuljetuspalvelu ja saattajapalvelu 2020.) Apuvälinepalvelut on kohdennettu henkilölle, jonka toimintakyky on vamman, sairauden, kehitysviivästymän tai ikääntymisen vuoksi rajoittunut. Kunnilla ja kuntayhtymillä on päävastuu apuvälinepalvelujen järjestämisessä. (Terveyskylä 2018.)

Verkkomaailma mahdollistaa monenlaisen kanssakäymisen erilaisten ihmisten kesken huolimatta etäisyyksistä. Nuorille suunnattuja verkkopalveluja ja -sovelluksia on lukematon määrä, laadukkaita ja turvallisia löytyy myös kehitysvammaisille, autisteille sekä mielenterveyden kanssa kamppaileville. Kohdataan-some on helppokäyttöinen, kotimainen yli 15-vuotiaille tarkoitettu saavutettava somepalvelu, jossa voi viestiä erilaisin tavoin. Palvelu on valvottua, ilmaista, myönteisyyteen panostavaa ja turvallista. Palvelussa ei ole mainoksia eikä käyttäjien tietoja myydä eteenpäin. Kohdataan-palvelu kehitettiin Mieli ry:n ja Kehitysvammaliiton yhteishankkeessa (2017–2020), jonka tavoitteena oli yksinäisyyden vähentäminen sosiaalisen median keinoin. (Kohdataan-some s.a.)

Askel aikuisuuteen -verkkosivusto on suunnattu 14–28-vuotiaille autismikirjon nuorille sekä heidän läheisilleen tueksi elämän siirtymävaiheisiin. Sivustolta löytyy monipuolista tietoa ja materiaalia itsenäistymiseen ja jatko-opintoihin liittyen. Lisäksi sieltä löytyy pelillisiä harjoituksia, kokemuskirjoituksia ja -videoita sekä linkkejä moniin hyödyllisiin sivustoihin. Askel aikuisuuteen -verkkosivusto luotiin projektina, joka toteutettiin Autismiliiton hallinnoimana hankkeena (2019–2021). (Autismiliitto 2021.) Nuortennetti on Mannerheimin Lastensuojeluliiton ylläpitämä monipuolinen verkkosivusto nuorille. Aihealueita ovat seksuaalisuus, ihmissuhteet, kiusaaminen, mieli ja keho, netti ja media, koulu ja työ sekä arki. Sivuston kautta on mahdollisuus saada apua ja tukea kirjoittamalla tai soittamalla. Nuoret voivat lisäksi osallistua itse Nuortennetin tekemiseen. (Nuortennetti 2021.)

Sekasin-chat on valtakunnallinen virtuaalinen keskustelualusta 12–29-vuotiaille. Chatissä voi keskustella mieltä askarruttavista aiheista nimettömänä ja luottamuksellisesti. Chatissä päivystävät eri järjestöjen ammattilaiset sekä koulutetut vapaaehtoiset. Sekasin-chatin toimintaa ylläpitää Sekasin Kollektiivi, joka on MIELI Suomen Mielenterveys ry:n, Setlementtiliiton, Suomen Punaisen Ristin sekä SOS-Lapsikylän koordinoima liittymä. Sen tavoitteena on nuorten mielen hyvinvoinnin edistäminen ja kriiseissä auttaminen. (Sekasin-chat s.a.)

Celia on saavutettavan kirjallisuuden tuottaja ja välittäjä, joka tukee lukemisen ja oppimisen yhdenvertaisuutta esimerkiksi tarjoamalla äänikirjoja ja pistekirjoja. Celian kirjat on tarkoitettu niille kaikille, joille perinteisen kirjan lukeminen on vaikeaa lukivaikeuden, sairauden, vamman tai muun syyn vuoksi. Celian äänikirjapalvelu on maksuton ja sen käyttäjäksi liitytään kirjastossa tai oppilaitoksessa. Celian tarjontaan kuuluu kauno- ja tietokirjojen lisäksi oppikirjoja kaikille kouluasteille. (Celia s.a.)

Liikuntalain yhtenä tarkoituksena on liikunnan avulla edistää suvaitsevuuutta ja tasa-arvoa sekä tukea kulttuurista moninaisuutta ja ympäristön kestävästä kehitystä. Kunnan veloitteena on luoda mahdollisuuksia kuntalaisten terveyttä edistävälle liikunnalle, tukea kansalaistoimintaa, tarjota liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa myös erityisryhmille. (Liikuntalaki 18.12.1998/1058.)

Monet kunnat tarjoavat nuorille ja erityisryhmille liikuntakortteja uimahalleihin ja kuntosaleille alennettuun hintaan. Nuorten kohdalla liikuntakortit tukevat liikumista sekä samalla sosiaalista kanssakäymistä, sillä uimaan ja kuntosaleille lähdetään usein yhdessä toisten kanssa.

5.4 Ohjaus ja neuvonta

Vammaispalvelujen käsikirja on Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä laaja verkkopalvelu. Se toimii pääsääntöisesti vammaispalvelujen työntekijöiden työvälineenä, mutta sitä kautta voi kuka tahansa etsiä ajantasaista tietoa vammaispalveluihin ja vammaisten ajankohtaisiin asioihin liittyen. (Vammaispalvelujen käsikirja 2021.)

Nuorisotakuu tarkoittaa nuoren oikeutta saada itselleen sopiva palvelu tai toimenpide kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun hän on ilmoittautunut TE-toimistoon työnhakijaksi. Nuorisotakuu koskee kaikkia alle 25-vuotiaita sekä niitä TE-toimistoon ilmoittautuneita alle 30-vuotiaita työnhakijoita, jotka ovat valmistuneet tutkintoon viimeisen vuoden aikana. Nuorisotakuun avulla edistetään koulutus- tai työpaikan löytymistä, estetään työttömyyden pitkittymistä sekä syrjäytymistä. TE-toimisto ja nuori tekevät yhdessä työllistymissuunnitelman, joka sisältää työllistymistä edistäviä palveluja. Näitä palveluja ovat työ, koulutus, työkokeilu, työnhakuvalmennus, starttiraha, palkkatuettu työ, ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalvelut. (TE-palvelut 2021.)

Vaativaa erityistä tukea tarvitseva nuori voi hyödyntää opiskelun ja arjen tueksi matalan kynnyksen tukipalveluita. Ohjaamo on alle 30-vuotiaille suunnattu valtakunnallinen matalan kynnyksen paikka, jossa voi saada ilmaista neuvontaa koulutukseen, työhön tai arkielämään liittyvissä asioissa. Ohjaamoita on ympäri Suomea 45 toimipistettä lähes sadan kunnan alueella. (Ohjaamo s.a.)

Veneri.net on verkkopalvelukokonaisuus kehitysvammaisuudesta, jonka tarkoituksena on jakaa tietoa sekä antaa tukea ihmisille, jotka ovat kehitysvammaisia tai heidän läheisiään, alan ammattilaisille ja opiskelijoille. Veneri.net/selko on kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille suunnattu helppokäyttöinen ja selkokielen verkkopalvelu, joka tukee yhdenvertaista osallisuutta yhteiskuntaan. Sivustosta vastaa Kehitysvammaliitto ja sen ylläpidossa on mukana useita kehitysvamma-alan toimijoita, kuten järjestöjä, kuntayhtymiä sekä erityishuoltopiirejä. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) sekä Veikkaus rahoittavat toimintaa. (Veneri.net 2021.)

Monet liitot ja yhdistykset antavat ohjausta ja tukea jäsenilleen ja tarjoavat monenlaista toimintaa ja aktiviteettia vapaa-aikaan. Vaativan erityisen tuen opiskelijat hyötyvät yhdistystoiminnasta saaden sitä kautta vertaistukea sekä muuta arvokasta tietoa ja taitoa omaa elämäänsä rikastuttamaan. Kehitysvammaliitto edistää kehitysvammaisten sekä muiden erityistä tukea tarvitsevien ihmisten yhdenvertaisuutta ja yhteiskunnallista osallisuutta. Kehitysvammaliiton tavoitteena on kansalaisten äänen vahvistaminen sekä esteettömien siltojen rakentaminen. (Kehitysvammaliitto s.a.) Vamlas eli Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön tavoitteena on edistää lasten ja nuorten yhdenvertaisuutta sekä yhteiskunnallista osallisuutta. Se tarjoaa muun muassa palveluasumista opiskeleville nuorille tukien heitä samalla opintojen suorittamisessa, työelämään siirtymisessä sekä arjen hallinnassa. (Vamlas 2017.)

ADHD-liitto ry toimii adhd-oireisten sekä heidän läheistensä osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäjänä kuunnellen, tukien ja neuvoen. Sen tavoitteena on lisätä tietoa adhd:sta, vaikuttaa yhteiskunnallisesti sekä rakentaa vertaistointia erilaisten kurssien ja neuvonnan avulla. (ADHD-liitto s.a.) Autismiliitto

on valtakunnallisesti toimiva asiantuntija- ja kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on edistää autismikirjon henkilöiden sekä heidän läheistensä vaikutusmahdollisuuksien, yhdenvertaisuuden sekä hyvän elämän toteutumista (Autis-miliitto s.a.).

Kehitysvammaiset opiskelijat voivat valmistuttuaan parantaa työnsaantimahdollisuuksiaan osallistumalla erityishuollon työhönvalmennukseen. Sitä on mahdollisuus saada kehitysvammalain perusteella ja se nähdään tärkeänä työllistymistä edistävänä palveluna erityishuollossa. Sitä järjestetään yksilöllisen tarpeen mukaan lyhyt- tai pitkäaikaisena tai pysyvänä palveluna. (Työhönvalmennus 2021.) Tie työelämään -verkkopalvelu on tarkoitettu tueksi kohti työelämää pyrkiville sekä työelämässä jo mukana oleville osatyökykyisille ihmisille. Verkkopalvelu jakaa ajantasaista tietoa osatyökykyisten, ammattilaisien sekä yritysten käyttöön ottaen huomioon erilaisia tilanteita, keinoja ja ratkaisuja. (Tie työelämään 2021.)

6 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Toiminnallinen opinnäytetyö yhdistää käytännön toteutuksen ja sen raportoinnin tutkimusviestinnällisin keinoin. Se perustuu työelämälähtöisyyteen ja käytännönläheisyyteen ja se on toteutettu tutkimuksellisella asenteella sekä riittäväällä tiedon ja taidon hallinnalla. Sen tavoitteena voi olla käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen tai toiminnan järjestäminen tai esimerkiksi tapahtuman toteuttaminen. (Vilka & Airaksinen 2003, 9–10.)

Toiminnallisen opinnäytetyöni käytännön toteutuksena suunnittelin opiskelijan pikaoppaan ammatilliseen koulutukseen. Raporttiosuuteen liitin tietoa muun muassa laajennetun oppivelvollisuuden tuomista vaikutuksista sekä vaativan erityisen tuen piirissä olevien opiskelijoiden ohjauksesta ja tukiverkostoista. Työelämälähtöisyyttä tukee oppaan tiedottava ja ohjauksellinen luonne, jota voidaan hyödyntää kaikessa ohjaukseen ja neuvontaan liittyvässä toiminnassa. Oppaan käytännönläheisyyttä tukee tiedon tiiviys ja monipuolisuus sekä sen fyysinen ”taskuun sopiva” ulkomuoto. Toiminnallisen opinnäytetyöni tavoitteena oli yhdistää vaativan erityisen tuen piiriin kuuluva opiskelijan ohjaus- ja tukiverkosto siten, että se ylittää oppilaitoksen rajat. Toimeksiantajan

ohjeistuksena fyysiselle tuotokselle oli, että sen tulee olla mahdollisimman yksinkertainen, helppolukuinen ja selkeä esitetyyppinen tuotos.

Hyvä opinnäytetyöaihe nousee koulutusohjelman opinnoista nivoutuen työelämään syventäen tekijän tietoja ja taitoja (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16). Opinnäytetyöni aihe kumpusi ammatillisen erityiskasvatuksen, vammaistyön, ohjauksen ja osallisuuden sekä asiakas- ja palveluohjauksen opinnoista jalostuen vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten ohjaus- ja tukiverkostojen kartoittamiseen ja niistä tiedottamiseen. Prosessin aikana omat tietoni ja taitoni karttuivat perehtyessäni aihetta käsittelevään tutkimukselliseen lähdeaineistoon, selkokielisyyden periaatteisiin sekä yksinkertaisen oppaan suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä olisi hyvä olla toimeksiantaja, sillä toimeksi annetun opinnäytetyöprosessin avulla on mahdollisuus luoda suhteita, kokeilla ja kehittää omia taitoja työelämän kehittämistyössä sekä harjoittaa omaa innovatiivisuuttaan. Toimeksi annettu opinnäytetyöaihe kasvattaa vastuuntuntoa ja projektinhallintaa suunnitelmiseen, aikatauluineen sekä tavoitteineen ja vahvistaa tekijän tiimityötaitoja. Työelämälähtöinen opinnäytetyöaihe tukee ammatillista kasvua sen kohdentuessa sen hetkisiin työelämän tarpeisiin ja käytännönläheisiin ongelmiin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16–17.)

Opinnäytetyöni aiheen toimeksiantajana oli Ammattiopisto Live, joka koordinoi Oikeus Osata -kehittämisohjelmaan kuuluvaa Nivus-hanketta. Hanketyönä tehdyn opinnäytetyön rikastuttavia puolia oli oman kokemukseni mukaan sen suhteinen luonne sekä oman innovoinnin vahvistuminen produktin tekemisen yhteydessä. Vastuuntunnon, tavoitteiden, projektinhallinnan sekä aikataulutuksen osalta koin onnistuvani hyvin annetuissa raameissa. Opinnäytetyö vahvisti ammatillista kasvuani liittyen vammaisten asemaan yhteiskunnassa, oppivelvollisuuden laajenemiseen, erityisen tuen sekä vaativan erityisen tuen eroavuuden hahmottamiseen sekä tukipalveluiden jäsentämiseen.

Toimintasuunnitelman laatiminen työlle oli tärkeä osa opinnäytetyöprosessiani, sillä sen kautta sain kokonaiskuvan tehtävästä työstä, aikataulusta ja tarvittavista resursseista. Se auttoi hallitsemaan osakokonaisuuksia, jotka

puolestaan vaikuttivat ajankäytön suunnitteluun. Etenkin, kuten Vilkka & Airak-sinen (2003, 26) toteaa, toimintasuunnitelman tarkoitus toiminnallisessa opin-näytetyössä on selkiyttää tekijälleen opinnäytetyön idea ja sen tavoitteet ja löytää niille harkitut ja tiedostetut perustelut.

Opinnäytetyöni aiheena oli kerätä yhteen vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille suunnattu ohjauksellinen tukiverkosto, jonka avulla heillä on mah-dollisuus hakea tarvitsemaansa tukea niin opiskelun aikana kuin sen nivelvai-heissa. Kohderyhmälle tarjolla oleva tieto on löydettävissä palveluntarjoajien sivuilta verkosta, mutta tieto on pirstaloitunutta ja vaikeasti löydettävissä. Koh-deryhmä huomioiden on tärkeää kerätä tietoa yhteen paikkaan, josta se on helposti löydettävissä ja siten kasvattaa opiskelijoiden tietoutta omista mah-dollisuuksistaan ja oikeuksistaan.

Opinnäytetyössäni tuli näkyä Nivus-hankkeen laatuun ja tasa-arvoon tähtäävä sisältö, jonka tarkoituksena on vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien nuor-ten opintojen tukeminen ja loppuun saattaminen sekä työllisyyden parantami-nen. Aihe tuki myös jatkuvan oppimisen periaatetta, sillä siinä oli huomioitu opintojen päättymisen jälkeinen nivelvaiheen ohjaus. Aiheeseen sisältyi asia-kaslähtöisyyden toimintamalli, sen tähdätessä tiedotukseen ja palveluohjauk-seen asiakkaan tarpeista käsin. Aiheeseen sisältyi myös yhteistyön ja verkos-tojen rakentamisen mahdollisuus riippumatta koulutuksen järjestäjästä tai opiskelijan vaativan erityisen tuen tarpeesta tai hänen koulutuspolustaan. Opas, jossa on esillä konkreettisesti esitetty verkosto auttaa kaikkia osapuolia hahmottamaan kokonaisuutta ja siihen liittyviä mahdollisuuksia. Aihe tuki ajan-kohtaista oppivelvollisuuden laajentamista, sillä produktistani tulee olemaan hyötyä nivelvaiheissa siirryttäessä perusopetuksesta toiselle asteelle ja edel-leen työelämään.

Opinnäytetyöni suunnittelu alkoi keväällä 2021, jolloin aihe varmistui. Ensim-mäinen Nivus-hankkeen tiimoilta toteutunut paikallisryhmän verkostokokous, johon osallistuin, oli kesäkuun alussa. Kesän aikana työstin opinnäytetyöni suunnitelman, jonka esittelin seminaarissa elokuussa. Suunnitelmaani kuului, että kirjoitan raporttiosuuteen liittyvän teoreettisen viitekehyksen elo-syys-kuussa, jonka jälkeen täydennän raporttia produktin osalta sen etenemisen

yhteydessä loppusyksyn aikana. Suunnitelmaani kuului pyytää toimeksiantajalta väliarvio produktin etenemisen yhteydessä, korjata korjauskehotukset ja lopuksi hyväksyttää valmis tuotos.

Opinnäytetyön tekeminen eteni laaditun suunnitelman ja aikataulun mukaisesti. Lähdeaineiston hankkiminen ja raportin kirjoittaminen etenivät mutkattomasti samalla kun opinnäytetyöhön kuuluvan produktin kehittäminen kypsyi ajatukssani. Raportin kirjoittamisen jälkeen ryhdyin suunnittelemaan itse produktia eli opasta, joka valmistui suunnitellusti aikataulussaan. Työn alkuvaiheessa pyysin toimeksiantajalta, hankkeen parissa työskenteleviltä sekä muutamalta vaativan erityisen tuen verkostossa toimivalta asiantuntijalta arvioita oppaan käytettävyydestä, visuaalisuudesta sekä sisällöstä. Korjausehdotuksia tuli muutama lähinnä visuaaliseen ilmeeseen liittyen. Korjausehdotusten jälkeen muokkasinkin opasta toivottuun suuntaan, jonka jälkeen esittelin työn toimeksiantajalle. Toimeksiantaja oli tyytyväinen lopputulokseen työn vastatessa sille asetettuja toiveita ja tavoitteita.

7 OPISKELIJAN PIKAOPPAAN TOTEUTTAMINEN

Pikaoppaan toteuttamisen lähtökohtana oli suunnitella yksinkertainen ja selkeä opas, jonka avulla on helppo etsiä opiskelijalle tukea, ohjausta ja palveluita. Teoreettisen viitekehyksen pohjalta rakensin ohjaus- ja tukiverkoston nelikentän, jonka osat ovat oppilaitos, Kelan tuet ja palvelut, vapaa-aika sekä muu ohjausta ja tukea antava taho. Oppaan toteuttaminen jatkui nelikenttäryhmittelyn jälkeen oppaan ulkoasun taitolla ja visuaalisella suunnittelulla. Ulkoasun suunnittelussa oli lähdettävä nuoret edellä, sillä selkeä ja helppolukuinen toteutus palvelee myös muita kohderyhmään kuuluvia.

Tukiverkoston nelikentässä oppilaitoksella on tärkein rooli vaativan erityisen tuen opiskelijaa tukiessa. Oppilaitoksessa opiskelijalle suunnitellaan yksilöllinen opintopolku, yksilöllinen pedagoginen suunnitelma sekä hyödynnetään erilaisia opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Nelikentän toinen osio koostuu Kelan tuista ja palveluista. Vaativan erityisen tuen tarpeessa oleva opiskelija voi hakea opintososiaalisten etuuksien lisäksi kohdennettuja, diagnoosiperusteisia kuntoutuspalveluja ja -valmennuksia.

Nelikentän kolmas osio koostuu vapaa-ajan toiminnasta. Siihen sisältyvät Kelan vapaa-aikaan liittyvien etuuksien, kuten EU:n vammaiskortin ja liikuntakortin lisäksi muistutus läheisten, sosiaalisten suhteiden ja harrastusten merkityksestä. Vapaa-ajan toiminnoissa huomioidaan kunnan tuet, kuten henkilökohmainen apu, kuljetustuki sekä apuvälineet, joita voidaan myöntää myös opiskelua ja työelämää varten. Vapaa-ajan toimintoihin kuuluvat myös erityisryhmille suunnatut turvalliset verkkosivustot ja somesovellukset sekä esimerkiksi näkövammaisten kirjasto. Nelikentän neljäs osio sisältää toimijoita, jotka tarjoavat kohdennettua tietoa, ohjausta ja tukea erityyppisille erityisryhmille. Kunnan sosiaalitoimen lisäksi siihen kuuluu liittoja, yhdistyksiä sekä järjestöjä, jotka tarjoavat jäsenilleen vertaistoimintaa, ajankohtaista tietoa sekä tapahtumia. Mukana on myös verkkopalveluita sekä työnhakuun ohjaavia kanavia osatyökykyisille.

Opas sisältää viisi iskulausetta, jotka ovat 1) Oppilaitos tukee monipuolisesti opintoja, 2) Yhdessä tekeminen piristää mieltä, 3) Apua ja neuvoja voi kysyä monesta paikasta, 4) Ketään ei saa jättää yksin ja 5) Kela auttaa opiskelijaa. Toin erillisiin laatikoihin näkyville yhteystietoja, kuten Kelan valtakunnalliset palvelunumerot opiskelija-, kuntoutus-, vammais- sekä työttömyysasioihin sekä Nuorten kriisipisteeseen. Lisäksi laatikoista löytyvät linkkivinkit selkokieliin Vernerinet-verkkopalveluun, jossa kerrotaan ammatillisesta erityisopetuksesta selkokielellä sekä nuorten Sekasin-chat-somepalveluun, joka on valittuna turvallinen valinta kohderyhmän nuorille.

7.1 Kohderyhmän määrittely

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotos, esimerkiksi ohje, opastus, ohjeistus tai tapahtuma tehdään aina jonkun käyttöön. Kohderyhmä voidaan määrittellä esimerkiksi iän, koulutuksen, ammattiaseman, sosioekonomisen aseman tai toimeksiantajan toiveiden ja asetettujen tavoitteiden mukaan. Kohderyhmän määrittämisessä voidaan myös lähteä liikkeelle ongelmasta sekä siitä, keitä ongelma koskee. (Vilka & Airaksinen 2003, 38–40.) Opinnäytetyöni tuotos eli pikaopas tulee vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden, heidän huoltajiensa sekä opiskelijan ohjauksesta vastaavan ohjaushenkilöstön käyttöön.

Vaativan erityisen tuen opiskelijoista osalla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, jotka aiheuttavat monimuotoisia haasteita heidän elämässään. Laaja-alaiset oppimisvaikeudet ymmärretään yleisesti suurina ja pysyvinä vaikeuksina koulumenestyksessä. (Vellonen & Äikäs 2017, 186.) Lievä kehitysvamma oli ammatillisten erityisoppilaitosten vuonna 2017 tekemän selvityksen mukaan suurin syy vaativaan erityiseen tukeen erityisopetuksessa (33 %). Lähes puolella oli jonkin asteinen vamma tai kehityksen viivästymä. Suuri ja alati kasvava syy liittyy psyykkisiin pitkäaikaissairauksiin. Muita syitä olivat hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet, kielelliset vaikeudet, autismin kirjoon liittyvät oppimisen vaikeudet, vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt, fyysinen pitkäaikaissairaus, liikkumisen ja motoristen toimintojen häiriöt sekä kuulovamma. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen mukaan vuonna 2016 vaikeimmin vammaisten peruskoulun päättävien oppilaiden määrä oli noin 350 opiskelijaa. (OKM 2019, 13–14.)

7.2 Pikaoppaan ulkoasu ja visuaalisuus

Opinnäytetyönä suunnitellussa tuotteessa painotetaan muodon valintaa, joka voi olla esimerkiksi kansio, painettu tuote tai sähköinen toteutus. Lisäksi painotetaan käytettävyyttä, houkuttelevuutta, informatiivisuutta ja johdonmukaisuutta sekä käyttöympäristöä ja asiasisällön sopivuutta kohderyhmä huomioiden. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51–53.) Opinnäytetyöhöni valittua muotoa ohjasi helppokäyttöisyyden ja nopean tiedonjakamisen tavoittelu. Suunnittelin oppaan Word-ohjelmalla PDF-tiedostoksi sen sähköisen jaettavuuden ja tulostettavuuden vuoksi. Tulosteena se käsittää yhden A4-paperiarkin, joka taitellaan kolmeen osaan. Jokainen taitos tuo esille yhden osion ohjaus- ja tukiverkoston nelikentästä. Päällimmäinen taitos toimii kantena, jossa näkyy otsikko ja oppaan sisältö sekä sanapilvihymiö. Värien avulla sain oppaaseen raikautta ja eloa.

Tavoittelin lukijan huomiota helposti lähestyttävällä oppaan muodolla. Pitkän mallinen taiteltu opas on helppo taittaa keskeltä kaksin kerroin, jolloin siitä tulee ”jokaiseen taskuun sopiva”. Taitellun oppaan jokaisen osion asiasisältö ja fonttikoko on mitoitettu taitokseen ja siitä syntyvään palstaan sopivaksi. Ohjaustilanteessa oppaan avulla on helppo ottaa puheeksi tuen tarve ja pohtia tukiverkoston yksilöllisiä mahdollisuuksia. Oppaaseen on helppo tehdä

merkintöjä sekä antaa se ohjaustilanteen jälkeen opiskelijan mukaan. Vaihtoehtoisesti oppaan kautta olevaa informaatiota voi hyödyntää ohjaustilanteessa esimerkiksi soittamalla opiskelijan kanssa oppaassa oleviin palvelunumeroihin. Toiminnallisissa opinnäytetöissä viestintä ja visuaalisuus yhdessä muodostavat tavoitellun päämäärän. Toiminnallisen osuuden sisältäessä tekstiä, on ilmaisu suunniteltava kohderyhmää palvelevaksi tekstin sisältö, tavoite, vastaanottaja, tekstilaji, sekä viestintätilanne huomioiden. Painotuotteen kohdalla on pohdittava tavoiteltua mielikuvaa, jonka haluaa tuotteen kautta viestittyvän. Tuotteen koko vaikuttaa sen typografiaan ja nämä yhdessä vaikuttavat luettavuuteen yhdessä tekstikoon ja paperin laadun kanssa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51–52.)

Levollinen taitto tukee lukemiseen keskittymistä. Yhdellä sivulla ei saa olla liikaa visuaalista informaatiota. Lukuprosessia tukee tekstin rytmikkyys sekä värien sopiva käyttö. Selkotaitossa korostetaan taiton pelkistettyä ja yksinkertaisuudessaan tyylikästä taittoa. (Leskelä 2019, 194.) Pesosen (2007, 47) mukaan julkaisuissa olevalla tyhjällä tilalla on monta tärkeää tehtävää, kuten kehystäminen, jäsenteleminen, keventäminen ja voiman antaminen. Hän kehottaa käyttämään julkaisuissa tyhjää tilaa, jotta lukijalla on ”tilaa ajatella”, sillä liian täysi tila tuntuu tilalta, johon ”ei mahdu sekaan”.

Oppaan tiedollisen sisällön laajuus ja olemassa oleva tulostekoko vaikuttivat jonkin verran selko-ohjeistusten soveltamiseen. Informatiivisen tekstin paljouden vuoksi vältin turhaa visuaalista informaatiota. Kannen sanapilvihymiön tarkoituksena on herättää katsojassa positiivinen tunne sekä kiinnostus oppaan sisältöön. Avattuna paperin molemmat puolet jakautuvat kolmeen informatiiviseen palstaan, joissa opiskelijan saama tuki on ryhmitelty nelikenttään: oppilaitos, Kelan tuet ja palvelut, vapaa-aika sekä ohjaus ja neuvonta.

Selkojulkaisuissa on huomioitava tekstin erottuminen taustastaan. Värejä käytettäessä on huomioitava sekä väri- että vaaleuskontrastin vaikutus luettavuuteen. Vaalea tausta on suositeltavampi pitkissä tekstiosuuksissa kuin negatiiviteksti. Vaaleuskontrastin on oltava tarpeeksi suuri, mutta ei liian jyrkkä, kuten äärimmäisellä mustavalkoisuudella voi muodostua. Liian tumma tai kirjava tausta vaikeuttaa lukemista silloin, jos kirjaintyyppi on liian laiha ja teksti liian

vaaleaa. Värien käytössä kannattaa suosia murrettuja värejä, jotta ne eivät vierekkäin aseteltuna aiheuta värinäitä. (Leskelä 2019, 192.) Väreillä voidaan korostaa erilaisia asioita, keventää typografiaa tai erotella otsikkotasoja toisistaan. Värinkäytössä voidaan pyrkiä väriharmoniaan käyttämällä niiden keskinäisiä suhteita. (Pesonen 2007, 56–57.)

Valitsin oppaaseen murretut vihreän, oranssin, keltaisen ja violetin värit, joiden avulla otsikkoalueet ja palstat erottuvat toisistaan. Palstojen otsikkoalueet erottin tummemmalla värillä verrattuna muuhun palstan väriin. Värikontrastit ovat levollisia eivätkä aiheuta väreilyä rajapinnoilla. Tekstin väri on pääosin musta, jotta se erottuu hyvin taustastaan. Etukannen sisältöä kuvaava teksti on lihavoitu ja negatiivinen, jotta kannen taitto pysyy visuaalisesti keveänä. Hankkeessa mukana olevien toimijoiden logot sijoitin mahdollisimman sulavasti taustaan, jotta ne eivät aiheuttaisi liikaa häiriötä.

Selkojulkaisussa kuvan tulee liittyä tekstiin rakentamalla siltaa sisältöön ja tukemalla ymmärtämistä. Kuvituksen tulee tukea julkaisun luonnetta, tekstin tavoitetta ja tarkoitusta. Hymiöitä voidaan käyttää kommunikoinnin tukena erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden kanssa. Hymiöt ovat symboleina erittäin yleisiä, joten niiden käyttö selkojulkaisussa on suositeltavaa. (Leskelä 2019, 199–202.) Suunnittelin pikaoppaan etukannen sanapilvihymiön Wordart-ohjelmalla. Peukuttava hymiö on kuvana positiivinen ja hauska. Se johdattaa lukijan oppaan sisältöihin ja rohkaisee lukijaa hakemaan apua ja osallistumaan antaen samalla viestin siitä, että jokainen on tärkeä. Sanapilvihymiöstä erottuvat asiasanat ja -lauseet ovat 1) Pyydä apua!, 2) Osallistu!, 3) Koska olet tärkeä!, 4) Saat tukea! Sanapilvihymiö keventää olemuksellaan oppaan muuten tasapaksua ja virallista ilmettä tuoden siihen ripauksen huumoria. Tukiverkosto tulisi ymmärtää hyvänä, positiivisena ja iloa synnyttävänä asiana.

7.3 Pikaoppaan kirjoitusasu ja ymmärrettävyys

Selkojulkaisujen luettavuus tarkoittaa typografista selkeyttä eli tunnistettavuutta sekä helppolukuisuutta. Kirjaintyyppillä on merkitystä tekstin helppolukuisuuteen. Luettavuuteen vaikuttaa kirjaimen viivojen paksuuden vaihtelu, kirjaimen kapeus, kirjaimen ohuus sekä epätavallinen muoto. Luettavuutta helpottaa lisäksi se, että samassa julkaisussa ei ole montaa erilaista kirjaintyyppiä.

Selkotekstissä suositaan leipätekstiosuuksissa pienaakkosia ja vain lyhyissä tekstikokonaisuuksissa suuraakkosia. Verrattaessa groteskia ja antiikvaa kirjaintyyppiä keskenään, on groteski tyyppi suositeltavampi. Groteskissa kirjaimet on helpompi erottaa toisistaan, sillä kirjaimet eivät sidostu yhteen. Selkojulkaisuissa kirjainkoon valintaan vaikuttaa kohderyhmä ja palstaleveys. (Leskelä 2019, 181.)

Noudatin oppaan teossa selkojulkaisuille määritellyjä ohjeistuksia mahdollisuuksien mukaan. Valitsin kirjaintyypiksi Arialin, jossa kirjaimen viivojen paksuus on tasainen, kirjain ei ole liian ohut eikä liian paksu. Arial on lisäksi tyyllitään groteski, joten sen kirjaimet eivät ole sidoksissa toisiinsa. En sotkenut Arialin kanssa muita kirjaintyyppejä selkeyden tavoittelun vuoksi. Leipätekstissä käytin pienaakkosia ja otsikoissa suuraakkosia. Pikaoppaan palstaleveys kolmeen taitellussa tulosteessa on kapea, joten kirjainkooksi valitsin 12. Leskelän (2019, 188) mukaan selkojulkaisuissa palstan leveys ei saa olla liian leveä. Toisaalta liian kapea palsta saattaa vaikeuttaa luettavuutta. Tärkeää on suhteuttaa toisiinsa palstan leveys, sivun leveys ja kirjaintyyppin koko sekä muut ominaisuudet, jotta kokonaisuus olisi mahdollisimman selkeälukuinen.

Otsikoinnin on erotuttava selkeästi muusta tekstistä. Otsikon kokoa ja sijaintia voi muunnella kirjaintyyppejä ja -tyylejä yhdistelemällä tai lihavoinnin avulla. On kuitenkin varottava, että kokonaisuudesta ei tule levoton. Tekstin rytmitystä voidaan toteuttaa erottamalla leipätekstistä kuvatekstiä, erilaisia nostoja tai lisäyksiä. Tällöin tekstin osien on erotuttava selkeästi toisistaan, jotta lukemisen järjestys pysyy oikeana. Kursivoitua tekstiä ei suositella kuvateksteissä eikä nostoissa. (Leskelä 2019, 189–190.) Oppaan etukannen otsikkoon, nelikentän otsikoihin sekä yhteystietoihin valitsin kirjaintyypiksi Arialin suuraakokset. Etukannen sisältökuvaukset sekä oppaan huomiolauseet kirjoitin lihavoituilla kirjaimilla ja rytmitin tekstiä tuomalla tärkeitä puhelinnumeroita ja yhteystietoja esille suuraakkosin.

7.4 Pikaoppaan merkitys ohjauksen ja tuen kannalta

Nuoret ovat taitoineen ja kokemuksineen tietämättömiä yhteiskunnan vakiintuneista käytänteistä, vasta hahmottamassa sen toimintaa ja rakenteita. He tarvitsevat ohjausta ja tukea eri toimijoilta selviytyäkseen alati muuttuvassa

yhteiskunnassa. Hyödyllisen ja kipeästi tarvittun tiedon nuori kykenee omaksumaan ja hyödyntämään nopeasti, jolloin tieto osoittautuu tärkeäksi välineeksi selvittää oma tilanne. Tiedon löytämistä helpottaa se, että tieto on koottu yhteen paikkaan. (Fedotoff 2007, 410–412.)

Opiskelijan pikaopas pohjautuu ajatukseen siitä, että yhdessä toimien luodaan nuorelle hyvä elämä. Toiveena on monitoimijainen yhteistyö, joka tarkoittaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kumppanuutta tai yhteistyötä (Siurala 2011, 140). Opetushenkilöstö sekä opinto-ohjaajat voivat hyödyntää opasta nopeaan tiedottamiseen ja palveluohjaukseen. Se toimii käytännön työkaluna ohjaus- ja neuvottelutilanteissa, kuten nivelvaiheissa sekä HOKS-keskusteluissa. Niemen (2015, 63) mukaan koulutuksen siirtymävaiheiden erilaiset neuvottelutilanteet sekä niiden yhteydessä tehdyt ratkaisut ovat olleet nuorten mielestä merkityksellisiä. Niiden yhteydessä opettajilta saatu ohjaus, tuki ja muu apu on koettu tärkeäksi.

Oppaassa on esillä vaativan erityisen tuen tarpeessa olevan opiskelijan kannalta tärkeimmät palvelu- ja tukimuodot. Monille opiskelijoille ja heidän huoltajilleen palvelujärjestelmä ja muu tukeen liittyvä informaatio on vierasta, eikä tietoa ole helppo löytää verkosta sen pirstaloituneisuuden vuoksi. Maahanmuuttajataustaiset opiskelijat ja heidän vanhempansa samoin kuin monet kantasuomalaisetkin hyötyvät helposti saatavasta tiedosta, jota voivat lähteä tarkentamaan asiantuntijoiden tai asiasanojen avulla. Mäkihonko ym. (2017, 74) toteavat, että tehokkaan ohjauksen avulla on mahdollista löytää ne nuoret, jotka eivät osaa itse hakea tukea itselleen. Tähän voisi lisätä tehokkaan tiedottamisen merkityksen, sillä usein puuttuva tieto estää avun hakemisen tai toimintaan tarttumisen.

Opas opastaa opiskelijaa hakemaan itselleen tukea opintojen aikana sekä opintojen päätösvaiheessa etenkin silloin, jos hänellä ei vielä ole tiedossa jatko-opiskelupaikkaa tai työpaikkaa. Oppaassa on huomioitu Kelan palvelujen lisäksi matalan kynnyksen paikkoja, kuten Ohjaamot sekä soveltuvia verkko-sovelluksia. Työelämään siirtymisen vaihe liittyy usein muuhun itsenäistymiseen, jolloin apua ja tukea voi tarvita monialaisesti. Honkasen (2006, 156–163) mukaan erityisopiskelijan tulevaisuuden, työllistymisen sekä työssä

pysymisen onnistumista tukevat vahva ja riittävän pitkä siirtymävaiheen tuki työelämän puolelle, moniammatillinen verkostoyhteistyö sosiaalitoimeen ja työvoimatoimistoon sekä siirtymävaiheissa tapahtuvan asiantuntijuuden lisääminen.

Oppaalla on paitsi palveluihin ja tukiin ohjaava, myös osallistumiseen kannustava tarkoitus. Oppaassa on vinkkejä vapaa-ajalle, kuten liikuntakortin hankkimiseen, yhdistysten ja liittojen toimintaan sekä verkkosovelluksiin tutustumiseen. Vapaa-ajalla tapahtuvalla toiminnalla on suuri merkitys nuoren yleiseen toimintakykyyn. Toimintakyky voidaan ajatella kehityksen, koulutuksen, mielenkiinnon kohteiden ja henkilökohtaisen hyvinvoinnin kokonaisuutena. Nuoren toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä voidaan ohjata, tukea ja edistää monin eri tavoin huomioiden elämään vaikuttavat muut toimijat ja ympäristö. Huomio kiinnitetään siihen yhteisöön ja ympäristöön, jossa nuori elää tuen tarpeineen ja vahvuuksineen. (Vellonen & Äikäs (2017, 191.)

7.5 Pikaoppaasta saatu palaute

Oppaan käytöstä ohjaustilanteissa ei vielä tätä kirjoittaessa ole ehtinyt kertymään kokemusta. Pyysin oppaasta palautetta sen tekovaiheessa sekä heti sen valmistuttua. Suullista sekä kirjallista palautetta sain toimeksiantajalta, hanketyöntekijöiltä, opiskelijoilta, vanhemmilta, ohjausalan ammattilaisilta, kuten ohjaajalta, opinto-ohjaajalta ja opiskelupalmentajalta sekä opettajilta. Tekovaiheen aikana sain arvokkaita täydennys- ja korjausehdotuksia, joiden pohjalta korostin mm. avun pyytämisen tärkeyttä, joka tulee hymiössä esille ”Pyydä apua!” -iskulauseen kautta. Lisäksi korjasin ja täsmensin tietoon liittyviä yksityiskohtia sekä muutin visuaalista ilmettä kuvakkeiden sekä kansisivun osalta. Vähensin lihavoitua tekstiä ja poistin kaikki kursiivit selkeyden tavoittelun vuoksi.

Valmista opasta pidettiin yleisesti hyvänä, selkeänä ja tarpeellisena tiedon lähteenä. Eräs vanhempi kirjoitti näin: ”Mielestäni se oli ihan hyvä ja selkeä, herätti ainakin ajatuksia siitä, että mistä kaikesta voisi ottaa selvää”. Opiskelupalmentaja kirjoitti: ”Esite oli minusta tosi selkeä ja toi hyvin esille eri tuet/palvelut. Itse juuri pidän tärkeänä tuoda asioita esille mm. mitä tukea on oikeus saada esim. opinnoissa”. Opinto-ohjaaja kirjoitti näin: ”Näyttää tiivistetyltä ja

kaikki täyttä asiaa!” Opiskelijat puolestaan pitivät tutustumisen arvoisina Seka-sin-chattiä sekä Nuorten kriisipisteen puhelinnumeroa. Oppaassa mainittu Opi-kurssi herätti mielenkiintoa niin ohjaajissa kuin opiskelijoissakin.

8 POHDINTA

Tässä luvussa arvioin opinnäytetyötäni sekä opinnäytetyöprosessia, selvitän kuinka työni noudattaa eettisyyden ja kestävän kehityksen periaatteita, pohdin omaa ammatillista kasvuani sekä asetettujen tavoitteiden toteutumista sekä jatkomahdollisuuksia.

8.1 Opinnäytetyön arviointi

Vaativa erityinen tuki sekä ohjaus- ja tukiverkostot ammatillisessa koulutuksessa sekä sen nivelvaiheissa olivat opinnäytetyöni ydin, jonka ympärille rakensin niitä tukevan teoreettisen viitekehyksen. Sen sisältöön kuuluivat hankkeen kuvaus, laajennettu oppivelvollisuus, opinto- ja uraohjaus, minäpystyvyys, toimintakykyajattelu, vaativa erityinen tuki ja erityinen tuki. Lisäksi kartoitin vaativaa erityistä tukea tarvitsevan nuoren tukiverkoston. Hankkeen kuvauksen koin tärkeäksi, sillä se toimi paitsi opinnäytetyöni pohjana myös vaativan erityisen tuen esille tuojana. Laajennettu oppivelvollisuus on ajankohtainen aihe ja toimintakykyajattelu tärkeä lähestymistapa tuen tarpeen arvioimisessa.

Vaativa erityinen tuki on käsitteenä suhteellisen uusi, joten opinnäytetyötä kirjoittaessani siitä oli vaikea löytää täsmentynyttä tietoa. Sisällytin opinnäytetyöni tietoperustaan erityisen tuen määritelmän sekä siihen liittyvää teoriapohjaa sen perustuessa samoihin elementteihin kuin vaativa erityinen tuki. Vaativa erityinen tuki on käytännössä laajempaa ja monipuolisempaa tukea kuin erityinen tuki kokonaiskuntoutuksellisen otteen korostuessa vahvasti kaikessa toiminnassa.

Nelikentän aihepiirit nousivat teoreettisen viitekehyksen pohjalta jakautuen oppilaitoksesta saatuun tukeen, Kelan tukiin ja palveluihin, vapaa-ajan toimintoihin, sekä eri tahojen ohjaus- ja neuvontapalveluihin. Tietoa erilaisista tukipalveluista oli saatavilla valtavasti, joten haasteita aiheutti kaikkein tärkeimmän,

opiskelijaa hyödyttävimmän tiedon poimiminen vaativa erityinen tuki huomioiden. Nelikenttätoteutus on mielestäni selkeä ja asiakaslähtöinen, sillä siinä huomioidaan koko se maailma, jossa nuori elää.

Opinnäytetyöni produkti eli opiskelijan pikaopas toimii nimensä mukaisesti nopeana tiedonlähteenä. Oppaaseen olisi ollut hyvä liittää tarkempaa kuvausta tukipalveluiden sisällöistä yhteystietoineen, mutta siinä tapauksessa se ei olisi vastannut tavoitetta keveyden osalta. Luettelomaista ja tiivistettyä sisältöä puoltaa se, että tärkeimmät tukitahot näkyvät lähes yhdellä silmäyksellä. Esille poimittujen asiasanojen avulla on helppo etsiä lisää tietoa internetistä. Jos opiskelija ei itse osaa etsiä lisätietoa tai ymmärrä luettelossa olevaa teksti, hän voi pyytää ohjaushenkilöstöltä tai lähipiiriltä apua. Tarkoitus onkin yhdessä opiskelijan kanssa paneutua oppaan sisältöihin.

Kokonaisuudesta kehkeytyi aikaansa vastaava tietopaketti vaativasta erityisestä tuesta sekä tukiverkostoista ammatillisessa koulutuksessa korostaen ohjauksen merkitystä sen kaikissa vaiheissa. Teoriaosuus voisi toimia itsenäisenä tuotoksena ilman lukuja 6,7 ja 8 eli produktin tekoon ja työn arviointiin sekä pohdintaan liittyviä osuuksia. Teoriaosuutta voisi hyödyntää esimerkiksi uusien ohjaajien ja henkilökohtaisten avustajien työhön perehdyttämisen yhteydessä, sillä vaativa erityinen tuki voi monelle alalle tulijalle olla vieras käsite.

8.2 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Opinnäytetyöprosessin alussa teoreettisen viitekehyksen rajaaminen tuntui vaikealta. Tähän vaikutti osaltaan se, että produktin muoto ei ollut selkiytynyt. Etsin runsaasti lähdekirjallisuutta vaativaan erityiseen tukeen, ohjaukseen sekä ammatilliseen erityisopetukseen liittyen, joista viimeisen jätin lopulta lähes kokonaan pois. Toinen rajausongelma liittyi siihen, kuinka laajasti kuvaan produktin sisältöihin tuodut tukimuodot ja palvelut ja niitä tarjoavat tahot. Kirjoitin aluksi auki tähän liittyvää yksityiskohtaista tietoa yhteystietoineen, mutta lopulta tiivistin kaiken tiedon muutama kappaleeseen.

Kun teoreettisen viitekehyksen kirjoittaminen oli loppusuoralla, ryhdyin suunnittelemaan produktia teorian pohjalta. Ohjaus- ja tukimuodot jäsentyivät

neljään lohkoon, joista muodostin tukiverkoston nelikentän. Tulostetun paperin taittelu kolmeen osaan oli mielestäni hyvä lähtökohta, joka mahdollisti selkokielisyyttä tukevat kapeat palstat sekä nelikenttäajattelun. Tämän pohjalta oppaan sisällön rakentaminen oli sujuvaa. Olen tyytyväinen lopulliseen taitokseen, värimaailmaan sekä yleisvaikutelmaan. Sanapilvihymiö istuu kanteen hyvin ja antaa oppaalle positiivisen henkäyksen.

Opinnäytetyöprosessin kirjoittamisen sekä produktin työstön aikana huomasin, että teoreettinen viitekehys ja produktin sisältö eivät sitoutuneet tarpeeksi kiinteästi toisiinsa. Myös sisällysluettelo oli sekava ja epäjohdonmukainen. Päädyin jäsentämään otsikot ja alaotsikot uuteen järjestykseen, itseasiassa useaan kertaan. Samalla kevensin teoreettista viitekehystä poimimalla siitä osuuksia produktin toteuttamiskuvauksen yhteyteen.

Produktin teon yhteydessä pohdin, palvelisiko useampisivuinen ja tiedollisesti kattavampi tuotos tarkoitustaan ja tavoitettaan paremmin kuin yhden paperiliuskan pituinen opas. Ongelmaksi olisi muodostunut tulostaminen, sillä useampisivuiset lehtiset tai oppaat ovat haasteellisia tulostaa ja hitaita järjestää oikeaan järjestykseen. Monisivuiset lehtiset tulisi painattaa painossa laadukkuuden säilyttämiseksi, mutta se ei ollut tämän toimeksiannon lähtökohtana. Tästä syystä toimeksiantajalta saatu ohje selkeästä, yksinkertaisesta ja helposti tulostettavasta oppaasta on perusteltu, sillä sen tehtävä on lähinnä tiedottaa ja tuoda palveluita ja verkostoja esille.

Vasta raporttia kirjoittaessani mieleeni kirkastui oppaan kautta saatavilla oleva nopea apu kiireellisissä tilanteissa. Kelan keskeisten palvelunumeroiden lisäksi näkyvillä oleva Nuorten kriisipisteen puhelinnumero voi hätätilanteessa osoittautua tärkeäksi. Nopean avun lisäksi opin ymmärtämään, että oppaalla voi tiedottavan ja palveluohjauksellisen luonteen vuoksi olla kynnystä madaltava vaikutus avun piiriin hakeutumiseen. Oppaan avulla on lisäksi mahdollista tuoda esille tietoa, joka muuten voisi joidenkin kohdalla jäädä kokonaan varjoon.

Opinnäytetyön kirjoittaminen tuntui mielekkäältä, joka johti vaivihkaa siihen, että kirjoitin liikaa. Oikolukiessa huomasin kirjoittavani paljon toistoja sekä

hankalia lauserakenteita. Näistä syistä johtuen aikaa kului paljon tekstin tiivistämiseen sekä selkiyttämiseen. Opinnäytetyöprosessi rullasi tiukan aikataulutuksen kannattelemana eteenpäin ilman pidempiä taukoja. Ajatukseni punainen lanka ei päässyt katkeamaan kokonaan missään vaiheessa, joka oli hyvä asia työn kokonaisuuden hallinnan ja sen etenemisen kannalta.

8.3 Eettisyys ja kestävä kehitys

Opinnäytetyöni perustuu mahdollisimman tarkkaan ja luotettavaan tietoon. Noudatin sen tekemisen kaikissa vaiheissa hyvää tieteellistä käytäntöä lainsäädäntöä noudattaen. Opinnäytetyötä tehdessäni olin rehellinen kaikessa tuottamassani tekstissä. Poimin, tallensin ja merkitsin lähdeviitteet huolellisesti tekstiini, jotta kunnia kohdentuu oikeille henkilöille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012, 6–7) mukaan hyvää tieteellistä käytäntöä tutkimuseettikan näkökulmasta kuvaa rehellisyys, luotettavuus, tarkkuus, kriteerien mukaisuus, eettinen kestävyys, avoimuus ja vastuullisuus. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkijat kunnioittavat muita tutkijoita antaen heidän saavutuksilleen ansaitsemansa merkityksen ja arvon omassa tutkimuksessaan. Tutkimuksen kaikki vaiheet suunnittelusta tallentamiseen tehdään asetettujen vaatimusten mukaisesti.

Opinnäytetyön eettisyyteen sisältyy tutkimusluvan hakeminen ja joissain tapauksissa myös eettisen ennakoarvioinnin selvittäminen. Tutkimuslupakäytänteet vaihtelevat tutkimustyypeittäin ja tieteenaloittain ja se voidaan vaatia joissain organisaatioissa muodollisena. (Kettunen 2018.) Opinnäytetyöni perustuu yleiseen tietoon, joten en tarvinnut tutkimuslupaa sen tekemiseen eikä minun tarvinnut tehdä eettistä ennakoarviointia.

Agenda 2030 on YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma, joka korostaa kaikkien yhdenvertaista oikeutta kehitykseen. Koulutuksen osalta kestävän kehityksen tavoitteena on taata kaikille tasa-arvoinen, laadukas ja avoin koulutus sekä mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen. (Suomen YK-liitto, 2021.) Ammatillisen koulutuksen laadun ja tasa-arvon Oikeus Osata -kehittämisohjelma vastaa yhteiskunnan muutoksiin sekä kaikkien opiskelijoiden oppimisen mahdollisuuksien edistämiseen. Opiskelijan pikaoppaassa yhdenvertaisuuden

periaate toteutuu sen palvellessa mahdollisimman tasapuolisesti kaikkia vaativan erityisen tuen piiriin kuuluvia opiskelijoita.

Työni eettisyyteen vaikuttavat opettajan ja oppilaitoksen vastuu opiskelijan opetuksen ja oppimisen mahdollisuuksien edistämisestä. Yhteiskunnallisten muutosten vuoksi opettajat tekevät yhteistyötä muiden opiskelijan kehityksestä vastuussa olevien toimijoiden kanssa. (OAJ 2020.) Opiskelijan pikaopas tukee opetus- ja ohjaushenkilöstön yhteistyötä yli oppilaitosrajojen laajentaen samalla ymmärrystä siitä, mitä tukiverkosto voi käytännössä tarkoittaa ja mitä hyötyä siitä on opiskelijan kehityksen kannalta. Opiskelija on aina otettava mukaan häntä koskevaan suunnittelutyöhön. Opetus- ja ohjaushenkilöstö, samoin kuin sosiaalialan ammattihenkilöstö, pohtii yhdessä opiskelijan ja asiakkaan kanssa häntä parhaiten palvelevat tukimuodot. Sosiaalialan ammattihenkilöstön eettisten ohjeiden mukaan ammattihenkilön on valittava yhdessä asiakkaan kanssa tämän elämään vaikuttavat tukitoimet ja toimenpiteet (Talentia 2017, 17).

Työssäni tulee esille monia opinto-ohjaajan työn eettisiä periaatteita. Niiden mukaan ohjattavaan tulee suhtautua kunnioittavasti. Ohjattavan hyvinvointia, kehitystä, itsetuntemusta ja itseohjautuvuutta tulee tukea. Koulutuksellinen yhdenvertaisuus sekä tasa-arvon edistäminen ovat opinto-ohjauksen peruseriaatteita. Opinto-ohjauksen on oltava esteetöntä ja sen tulee olla kaikkien saatavissa. Ohjauksen tulee perustua yhteistyöhön koulun sisällä ja ulkopuolella eri toimijoiden kanssa, kuten eri kouluasteiden, työ- ja elinkeinoelämän sekä kolmannen sektorin kanssa. Opinto-ohjaajan työssä korostuu moniammatillisuus. (SOPO ry. 2021.)

Oppaan kohdistuessa nuoriin sitä voidaan pitää nuorisotiedotuksena. Poimin kaiken oppaaseen valitsemani tiedon tasapuolisuutta noudattaen. Tarkoitukseni ei ollut sen avulla hyötyä, mainostaa tai piilovaikuttaa nuoreen. Härmän (2003, 35–41) mukaan nuorisotiedotuksen etiikka koostuu ammattikuntien, kuten kasvattajien, tutkijoiden ja tiedottajien ammattietiikoista. Nuorisotiedotuksen periaatteisiin lukeutuu journalistien ohjeiden mukainen puolueettomuuden periaate, jonka mukaan tiedottaja on vastuussa toimittamastaan materiaalista; hän ei saa olla hyödynsaaja eikä käyttää asemaansa väärin. Tiedottamisen

tulee olla monipuolista ja paikkansapitävää. Lisäksi tiedottajan on ilmoitettava alkuperäinen tietolähde julkaisuissaan.

Työtä kirjoittaessani hyödynsin muilta saatua tietoa tekstiä referoiden. Vältin suoria lainauksia, mutta lakitekstien kohdalla omin sanoin kirjoittaminen oli haastavaa asiamerkityksen muuttumisen vaarantumisen vuoksi. Etsin lähdetietoa kirjastoista, tietokannoista ja Googlen hakupalvelusta, joiden kautta löysin luotettavaa tutkimustietoa, julkaisuja, lakitekstejä sekä verkkosivustoja. Kirjoitin lähdetiedot annettujen ohjeiden mukaisesti. Työn lopussa luin tekstini läpi, korjasin asia- ja kirjoitusvirheet sekä tarkistin lähdeviitemerkinnät sekä lähdeluettelon. Oppaan tiedot olen poiminut ajantasaisia ja mahdollisimman tuoreita ja alkuperäisiä lähteitä käyttäen. Esillä olevat puhelinnumerot ovat valtakunnallisia ja nettiosoitteet toimivia. Toiminnallisen opinnäytetyön ollessa opas tai tietopaketti, on lähdekriittisyydellä suuri painoarvo luotettavuutta punnitessa. Opinnäytetyön tekijän on tuotava esille käyttämänsä tiedonhankintatapa ja lähteiden oikeellisuus. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 54–55.)

8.4 Ammatillisen kasvun ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyön aikana oma ammatillinen kasvuni rakentui vankemmaksi. Tietoisuuteni vaativasta erityisestä tuesta vahvistui ja opin ymmärtämään tuen moniulotteisuuden. Ymmärrykseni ICF-luokituksen hyödyistä tuen tarpeen arvioinnissa vahvistui ei ainoastaan vaativaa erityistä tukea tarvitsevien vaan kenen tahansa kohdalla. Toimintakykyä arvioitaessa tautiluokituksen pohjalta, ongelmaksi muodostuu saman diagnoosin yksilölliset ilmentymät. Diagnoosikimara puolestaan voi vaikuttaa toimintakykyyn hyvin yksilöllisesti ja yllättävästi.

Tärkeimpiin huomioihini liittyi pohdintani ihmisyydestä ja tasa-arvosta. Kuinka tärkeää onkaan huolehtia siitä, että jokaiselle luodaan mahdollisuus oppimiseen ja kehittymiseen omista lähtökohdistaan ja valmiuksistaan käsin. Osaava tukiverkosto on avainasemassa mahdollistamassa vaativaa erityistä tukea tarvitsevaa opiskelijaa saavuttamaan omat tavoitteensa. Oleellista on yhteinen ymmärrys tavoiteltavista asioista sekä aktiivinen yhteistyö, jossa nuori itse on osallisena päättämässä omista asioistaan.

Produktin tekemisen yhteydessä opin lisää selkokieliisyydestä. Tekstin muokkaaminen mahdollisimman ymmärrettäväksi ja helposti hahmotettavaksi vaatii harjoitusta ja aikaa. Selkokieliisissä julkaisuissa yksinkertaisuudella, tyhjällä tilalla ja niukkuudella saavutetaan parempi tulos kuin hienoilla ja monimutkaisilla, kekseliäisyyttä puhkuvilla toteutuksilla. Esitteen visuaalisuutta suunnitlessani jouduin karsimaan monta ideaa pois niiden värikylläisyyden, taittokikkailun sekä informaation runsauden vuoksi. Värien käytön maltillisuus ja niiden yhteiskäyttö vierekkäin vaatii erityistä tarkkuutta turhan väreilyn minimoimiseksi.

Opinnäytetyö projektina vaati itseltäni pitkäjänteisyyttä, ajankäytön tarkkaa suunnittelua sekä periksiantamatonta oman toiminnan ohjausta. Opinnäytetyön tekeminen ja työni vaativan erityisen tuen opiskelijoiden parissa tukivat täydentävästi toinen toisiaan kasvattaen omaa ammatillista osaamistani. Tulen jatkossa hyödyntämään ja yhdistämään sosiaalialan osaamista, kuten palveluohjausta ja tiedottamista entistä enemmän työssäni.

8.5 Tavoitteiden toteutuminen ja jatkokehittäminen

Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella vaativan erityisen tuen opiskelijoille, heidän vanhemmilleen sekä heidän parissaan työskenteleville ohjausalan ammattilaisille opas ohjaus- ja tukiverkostoista ammatilliseen koulutukseen ja sen nivelvaiheisiin. Oppaan tuli olla selkeä ja yksinkertainen sekä helposti tulostettava ja sen tuli palvella maantieteellisesti ainakin Uttamaata. Opinnäytetyön taustalla vaikuttavan hankkeen tavoitteena oli vahvistaa koulutuksellista laatua ja tasa-arvoa.

Opas vastaa asetettuja tavoitteita sen ollessa tiedottava ja saavutettava. Asiakslähtöisyys tulee esille selkojulkaisuille asetettujen tavoitteiden huomioimisen sekä tukiverkoston nelikenttäajattelun kautta, jossa on huomioitu koko nuoren elinpiiri. Opas tukee käytännön ohjaustyötä ammatillisen koulutuksen eri vaiheissa ja se on helppo antaa nuorelle mukaan keskustelun jälkeen. Vaikka oppaassa oleva tieto on tiivistetyssä ja luettelomaisessa muodossa, on lisätietoa helppo etsiä verkosta avainsanojen avulla. Keskeisten esille tuotujen yhteystietojen avulla on lisätietoa mahdollista saada soittamalla tai verkosta lukemalla.

Nivus-hankkeen ja Oikeus osata -kehittämishojelman tavoitteisiin peilaten opinnäytetyöni produkti tukee hyvin ammatillisen koulutuksen laatuun ja tasa-arvoon tähtäävää tavoitetta. Jokaisella on oikeus saada itselleen tarvitsemansa määrä tukea opiskeluunsa, jotta koulutuksellinen tasa-arvo toteutuu. Opas on tiedottava työväline, jonka avulla erilaisia tukimuotoja on helppo löytää. Koska oppaassa ei ole yhteystietoja, siinä oleva tieto on ajankohtaista suhteellisen pitkään. Produktia tehdessäni mietin usein, kuinka hyvä olisi saada oppaassa oleva tieto oppilaitosten sivuille WWW-dokumenttina tulostettavan PDF-dokumentin lisäksi tai tilalle. Työn päätösvaiheessa sain kuulla toimeksiantajaltani, että tämä ajatus toteutuu.

Vaativan erityisen tuen käsitteen vahvistumisen myötä tarve kohderyhmää tukeville palveluille ja tukimuodoille kasvaa. Yhteistyötä perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen välillä tulee vahvistaa. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen puolelle luotuun VIP-verkoston olisi hyvä liittää ammatillinen toinen aste. VIP-verkoston yhdistäessä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen sekä ammatillisen toisen asteen sekä alan asiantuntijat ja vanhemmat, vaativan erityisen tuen tarpeessa olevien nuorten oikea-aikainen tuki ja yleinen tietämys vahvistuisi.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia sitä, mitä kautta vaativan erityisen tuen tarpeessa olevat nuoret hakevat itselleen tukea. Mikä on läheisten, opettajien, opinto-ohjaajien, kuntouttavan tahon, kolmannen sektorin tai vapaa-ajan kontaktien merkitys? Tärkeää olisi kehittää saumaton vaativan erityisen tuen ohjauspalvelu peruskoulusta toiselle asteelle ja sieltä työelämään. Ohjauspalveluun voisi kuulua tehtävään nimetyt opinto-ohjaajat, jotka toimisivat vaativan erityisen tuen koordinaattoreina. Koordinaattoreita olisi hyvä olla jokaisessa oppilaitoksessa, jossa järjestetään vaativan erityisen tuen koulutuksia. Koordinaattorit tekisivät aktiivista yhteistyötä paitsi keskenään, myös perusopetuksen, vanhempien, julkisten palveluiden ja kolmannen sektorin sekä työelämän kanssa koulutuksen kaikissa vaiheissa.

LÄHTEET

ADHD-liitto. s.a. ADHD-liitto kuuntelee, tukee ja neuvoo. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://adhd-liitto.fi/> [viitattu 20.9.2021].

Aunola, K. 2018. Kodin ja vanhempien merkitys oppimismotivaatiolle. Teoksessa Salmela-Aro, K. (toim.) *Motivaatio ja oppiminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 211–225.

Autismiliitto. s.a. Liitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.autismiliitto.fi/liitto> [viitattu 29.9.2021].

Autismiliitto. 2021. Askel aikuisuuteen -verkkosivusto. Projekti. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://askelaikuisuuteen.fi/projekti/> [viitattu 29.9.2021].

Björk-Åman, C., Holmgren, R., Pettersson, G. & Ström K. 2021. Nordic research on special needs education in upper secondary vocational education and training: A review. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 11(1), 97–123. Verkkolehti. Saatavissa: <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.2111197> [viitattu 15.8.2021].

Celia. s.a. Tietoa Celiasta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.celia.fi/tietoa-celiasta/> [viitattu 29.9.2021].

EFVET s.a. VET4ALL. Professional Development of VET Tutors & Trainers to enhance social inclusion in WBL. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.efvet.org/portfolio-items/vet4all/> [viitattu 7.8.2021].

Erityinen tuki. s.a. ePerusteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512362> [viitattu 25.8.2021].

Erityinen tuki käytännössä. s.a. ePerusteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512361> [viitattu 26.8.2021].

Erityisen tuen tarpeen tunnistaminen s.a. ePerusteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512363> [viitattu 26.8.2021].

Euroopan komissio. s.a. EU:n tuki koulutuslalle. Koulutuspolitiikka. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://ec.europa.eu/education/policies/about-education-policies_fi [viitattu 8.8.2021].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2016. Early School Leaving And Learners With Disabilities And/Or Special Educational Needs. A Review of the Research Evidence Focusing on Europe. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Early%20School%20Leaving%20Literature%20Review.pdf> [viitattu 15.8.2021].

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2021. Who we are. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.european-agency.org/about-us/who-we-are> [6.8.2021].

European Commission. 2014. Early school leavers from education or training aged 18–24, average 2010–2012. WWW-dokumentti. Päivitetty 3.3.2014. Saatavissa: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/maps/2014/early-school-leavers-from-education-or-training-aged-18-24-average-2010-2012 [viitattu 8.8.2021].

Fedotoff, J. 2007. Nuorten tieto- ja neuvontapalvelut – Tiedon henki nuoruudessa. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä – Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Julkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 410–428.

Henkilökohtainen apu. 2020. THL. Vammaispalvelujen käsikirja. WWW-dokumentti. Päivitetty 11.12.2020. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/henkilokohtainen-apu> [viitattu 28.9.2021].

Henkilökohtaistaminen. 2021. Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/henkilokohtaistaminen> [viitattu 15.8.2021].

Honkanen, E. 2006. Opinto-ohjaus ja erityisopetus. Asiakirja- ja haastattelututkimus opetussuunnitelman perusteiden mukaisesta opinto-ohjauksesta ammatillisessa erityisopetuksessa. HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1/2006. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Härmä, M. 2003. Nuorisotiedotuksen etiikka. Teoksessa Timonen-Verna, P. & Fedotoff, J. (toim.) Näkökulmia nuorisotiedotus- ja neuvontatyöhön. Helsinki ja Oulu: Nuorisotiedotuskeskus ja Nuorten tiedotus- ja neuvontakeskus, 25–48.

ICF-luokitus. 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 30.3.2021. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus> [viitattu 6.8.2021].

Karvonen, R. 2018. ICF luokituksen integrointi erityisen ja vaativan erityisen tuen tarpeen arviointiin ammatillisessa koulutuksessa. –Tartu Ruoriin. Oulun ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen tutkinto-ohjelma. Ylempi AMK. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018111317088> [viitattu 6.8.2021].

Kehitysvammaliitto. s.a. Liitto. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/> [viitattu 28.9.2021].

Kettunen, J. 2018. Selvitä, tarvitsetko tutkimuksellesi luvan. Tutkimuksen suunnittelu. Vastuullinen tiede. WWW-dokumentti. Päivitetty 15.3.2018. Saatavissa: <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/selvita-tarvitsetko-tutkimuksellesi-luvan> [viitattu 13.8.2021].

Kohdataan-some. s.a. Ystävyys on voima. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://kohdataan.fi/> [viitattu 29.9.2021].

Koskela, K. 2017. Opiskeluhoito osana koulu yhteisön toimintakulttuuria. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 279–294.

Kosonen, S. 2017. Mielenterveyden huomioiminen ohjauksessa. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 143–163.

Kuljetuspalvelu ja saattajapalvelu. 2020. THL. Vammais palvelujen käsikirja. WWW-dokumentti. Päivitetty 14.8.2020. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammais palvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/liikkuminen/kuljetuspalvelu-ja-saattajapalvelu> [viitattu 28.9.2021].

Kuntoutus. s.a. Kela. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kela.fi/kuntoutus> [viitattu 12.9.2021].

Kuorelahti, M. & Lappalainen, K. 2017. Sosioemotionaalisten taitojen arviointi, tukeminen ja ohjaus. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 85–109.

Lahtinen, M. 2011. Oppilas- ja opiskelijahuolto. Teoksessa Aaltonen, K. (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Helsinki: Tietosanoma, 69–73.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531.

Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta 30.12.2020/1215.

Leskelä, L. 2019. Selkokieli – Saavutettavan kielen opas. Turenki: Kehitysvammaliitto.

Liikuntalaki 18.12.1998/1058.

Live Palvelut. 2021. Nivus. Hankkeet. WWW-dokumentti. Päivitetty 18.1.2021. Saatavissa: <https://www.livesaatio.fi/hankkeet/nivus> [viitattu 7.8.2021].

Malm, K. 2018. Itsenäistyvä nuori, vahvistuva toimija –tukea täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisu 208. Helsinki: Unigrafia.

Mercier, K. 2017. Students With Intellectual Disabilities Accessing Postsecondary Education Settings: Promoting Education Equity: Seeing Students for Their Ability First and Supporting Their Development as Contributing Members Into a Diverse Society. Brandman University. Dissertations. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://digitalcommons.brandman.edu/edd_dissertations/94 [viitattu 8.8.2021].

Merimaa, E. 2011. Erityistä tukea tarvitsevien opetus ja ohjaus. Teoksessa Kasurinen, H., Merimaa, E. & Pirttiniemi, J. OPO – Opinto-ohjaajan käsikirja. Oppaat ja käsikirjat 2011:3. Tampere: Opetushallitus, 171–183.

Miettinen, K. 2015. Erityisopetuksen käsikirja. Ammatillinen peruskoulutus ja aikuiskoulutus. Oppaat ja käsikirjat 2015:14. Opetushallitus. Verkkojulkaisu.

PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/173192_erytisopetuksen_kasikirja.pdf [viitattu 20.8.2021].

Mukauttaminen. 2021. Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskelijan-hyvinvointi-ja-tuki-ammattillisessa-koulutuksessa> [viitattu 15.8.2021].

Mäkihonko, M., Hakkarainen, A. & Holopainen, L. 2017. Oppimisvaikeuksisen opiskelijan yksilöllinen ohjaaminen ja tukeminen opintojen aikana. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 67–83.

Niemeläinen, T. 2020. "He nyt tarttee enemmän tukea, muttei se tarkoita, ett-eikö vois omassa elämässä suoriutua" – toimintakyvyn merkitys vaativan erityisen tuen oppilaan nivelvaiheen ohjaukselle. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202003232503> [viitattu 6.8.2021].

Niemi, A-M. 2015. Erityisiä koulutuspolkuja? Tutkimus erityisopetuksen käytännöistä peruskoulun jälkeen. Helsingin yliopisto. Käyttätymistieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0316-1> [viitattu 30.9.2021].

Nuortennetti. s.a. Tervetuloa Nuortennettiin. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.nuortennetti.fi/> [viitattu 20.8.2021].

Nykänen, S., Risku, M. & Puukari, S. 2017. Monialainen yhteistyö tukea ja ohjausta tarvitsevien voimavarana. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 309–321.

OAJ. 2020. Opetustyön eettiset periaatteet. Ammattietiikka. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oaj.fi/arjessa/opetustyon-eettiset-periaatteet/> [viitattu 13.8.2021].

Ohjaamo. s.a. Jos et tiedä mistä aloittaa, aloita Ohjaamosta! WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://ohjaamot.fi/> [viitattu 12.9.2021].

OKM. s.a. Oppivelvollisuuden laajentaminen. Hankkeet ja säädösvalmistelu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://minedu.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen> [viitattu 6.8.2021].

OKM. 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämissryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf [viitattu 6.8.2021].

OKM. 2018. HOKS:n tietosisältö ja käsitteistö. Opintojen henkilökohtaistaminen. Ammatillinen koulutus. PDF-dokumentti. Päivitetty 6.2.2018. Saatavissa: <https://okm.fi/documents/1410845/5984873/HOKSin+tietosis%c3%a4lt%c3%b6+ja+k%c3%a4sitteist%c3%b6+6.2.2018.pdf/882ace03-7f08-48c0-afac->

74d0b3097327/HOKSin+tietosis%c3%a4lt%c3%b6+ja+k%c3%a4sit-teist%c3%b6+6.2.2018.pdf.pdf [viitattu 11.9.2021].

OKM. 2019. Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämissryhmän ehdotukset. Kehittämissryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:23. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161647/OKM%202019%2023%20Ammatillisen%20koulutuksen%20vaativa%20erityinen%20tuki.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 7.8.2021].

OKM. 2020. Oikeus Osata. Ammatillinen koulutus. Laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma 2020–2022. Julkaisusarja 9.6.2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-867-0> [viitattu 24.7.2021].

Opiskelijan hyvinvointi ja tuki ammatillisessa koulutuksessa. 2021. Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskelijan-hyvinvointi-ja-tuki-ammattillisessa-koulutuksessa> [viitattu 25.8.2021].

Opiskelijat. s.a. Kela. Henkilöasiakkaat. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kela.fi/opiskelijat> [viitattu 11.9.2021].

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 30.12. 2013/1287.

Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214.

PAEK. s.a. Pirkanmaan ammatillisen erityisopetuksen koordinaatio-keskus. Tietoa PAEKista. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://ammattipolku.fi/paek/> [viitattu 7.8.2021].

Pesonen, E. 2007. Julkaisijan käsikirja. Jyväskylä: WSOY.

Puukari, S. & Parkkinen, J. 2017. Kuinka auttaa nuorta löytämään oppimisen mielekkyys ja merkitys? Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–141.

Salminen, H. s.a. Uraohjauksen käsikirja ammatilliseen koulutukseen. KETTU – Ketterä uraohjaus osaksi ammatillista koulutusta 2018–2020. Euroopan aluekehitysrahasto. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.salpaus.fi/wp-content/uploads/2020/10/kettu-hanke-uraohjauksen-kasikirja-a4-VALMIS.pdf> [viitattu 11.9.2021].

Sandberg, E. 2021. Pedagoginen tuki perusopetuksessa ja toisella asteella. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sekasin-chat. s.a. Tervetuloa Sekasin-chattiin! WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://sekasin247.fi/> [viitattu 20.8.2021].

Siurala, L. 2011. Moniammatillinen yhteistyö ja sen siirtyminen verkkonuoristyöhön. Teoksessa Aaltonen, K. (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Helsinki: Tietosanoma, 140–150.

SOPO ry. 2021. Opinto-ohjaajan työn eettiset periaatteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.sopo.fi/yhdistys/eettiset-periaatteet/> [viitattu 30.8.2021].

Suomen YK-liitto. 2021. Kestävä kehitys – Agenda 2030. Kestävän kehityksen tavoitteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/kestavan-kehityksen-tavoitteet> [viitattu 13.8.2021].

Söderholm, F. 2017. Nuorten koulutuspolkujen tukeminen minäpystyvyyttä vahvistamalla. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 165–183.

Tah, J. 2021. The market for whom? Consumers in need of special support in the Swedish market system of education. Stockholm University, Faculty of Social Sciences. Department of Special Education. Doctoral thesis. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-191906> [viitattu 6.8.2021].

Talentia ry. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf [viitattu 15.8.2021].

Telma-koulutus. 2021. Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/valmentavat-koulutukset> [viitattu 6.8.2021].

TE-palvelut. 2021. Nuorisotakuu. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.te-palvelut.fi/tyonhakijalle/nuoret/nuorisotakuu> [viitattu 17.9.2021].

Terveyskylä. 2018. Apuvälineet. WWW-dokumentti. Päivitetty 20.9.2018. Saatavissa: <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/ammattilaiset/apuv%C3%A4lineet> [viitattu 28.9.2021].

Tie työelämään. 2021. Mikä tie työelämään? WWW-dokumentti. Päivitetty 25.02.2021. Saatavissa: <https://tietyoelamaan.fi/osku/> [viitattu 28.9.2021].

Toikka, I. & Mustonen, H. 2011. Opinto-ohjaus ammatillisessa koulutuksessa. Teoksessa Kasurinen, H., Merimaa, E. & Pirttiniemi, J. OPO – Opinto-ohjaajan käsikirja. Oppaat ja käsikirjat 2011:3. Tampere: Opetushallitus, 138–150.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf [viitattu 13.8.2021].

Työhönvalmennus. 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Vammaispalvelujen käsikirja. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.5.2021. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tyo-ja-tyotoiminta> [viitattu 28.9.2021].

Vaativa erityinen tuki. s.a. ePerusteet. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/opas/4426603/tekstikappale/4512369> [viitattu 26.8.2021].

Valteri. s.a. Tukea oppimiseen ja koulunkäyntiin. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.valteri.fi/> [viitattu 15.9.2021].

Vamlas. 2017. Mikä Vamlas? WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vamlas.fi/mika-vamlas/> [viitattu 29.9.2021].

Vammaispalvelujen käsikirja. 2021. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja> [viitattu 28.9.2021].

Vammaistuet. s.a. Kela. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kela.fi/vammaistuet?inheritRedirect=true> [viitattu 28.9.2021].

Vehviläinen, S. 2014. Ohjaustyön opas, yhteistyössä kohti toimijuutta. Helsinki: Gaudeamus.

Vellonen, V. & Äikäs, A. 2017. Osallisuuden ja minäpystyvyyden vahvistaminen, kun nuorella on laaja-alaisia tuen tarpeita. Teoksessa Puukari, S., Lappalainen, K. & Kuorelahti, M. (toim.) Ohjaus ja erityisopetus oppijoiden tukena. Jyväskylä: PS-kustannus, 185–199.

Vernerinet.net. 2021. Tietoa palvelusta. WWW-dokumentti. Päivitetty 18.3.2021. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/tietoa-palvelusta> [viitattu 28.9.2021].

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

VIP-verkosto. s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vip-verkosto.fi/> [viitattu 7.8.2021].

WHO. 2013. ICF Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Stakes. Ohjeita ja luokituksia 2004:4. 6. painos. Suom. Stakes. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303252595> [viitattu 6.8.2021].

KELAN TUET OPISKELIJALLE

OPISKELUASIAT
020 692 209

Kela tukee opiskelijaa!

- ilmainen kuljetus v. 2005 tai sen jälkeen syntyneille (ehdollinen)
- nuoren kuntoutusraha
- opintotuki

Opintojen päätyessä:

- ammatillinen kuntoutus selvitys
- koulutuskokeilu
- Nuotti-valmennus
- työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus
 1. työkokeilu
 2. työhönvalmennus
 3. työkokeilu + työhönvalmennus

TYÖTTÖMYYSASIAT
020 692 210

KELAN PALVELUT OPISKELIJALLE

Lääkärintausunnolla:

Ketään ei saa jättää yksin!

- eläke
- hoitotuki (eläkkeen saajat)
- kuntoutuspsykoterapia (mielenterveysongelma)
- neuropsykologinen kuntoutus
- Oma väylä (autismi tai adhd)
- Opi-kurssi (ahdistus tai masennus)
- osittaiset perhekurssit (kehitystai muu vamma)
- tulkkauspalvelut (vamma)
- työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus, TEAK
- vammaistuki

**KUNTOUTUS-
JA VAMMAISTUET**
020 692 205

OPISKELIJAN PIKAOPAS

OHJAUS- JA TUKIVERKOSTOT

- ✓ oppilaitoksen tuki
- ✓ ohjaus ja neuvonta
- ✓ Kelan tuet / palvelut
- ✓ vapaa-aika

- VAATIVA ERITYINEN TUKI -

OPPIlaitoksen TUKI

Oppilaitos tukee monipuolisesti opintoja!

- apuvälineet (kunta)
- asuntola (ap- ja ip-toiminta)
- erityisopettaja (ammattillinen ja laaja-alainen)
- ohjaaja, avustaja, tulkki, opinto-ohjaaja, opiskeluvalmentaja, työhönvalmentaja
- erityiset opetus- ja opiskelujärjestelyt:
 - mukauttaminen
 - poikkeaminen
- esteettömyys ja turvallisuus
- henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma, HOKS
- opiskeluhuolto: kuraattori, psykologi, terveydenhoitaja, psykologi, lääkäri
- opiskelutarvikkeet
- oppimisvalmiuksien tukeminen
- pienryhmä / yksilöllinen opetus
- yksilölliset opintopolut
- yksilölliset pedagogiset ratkaisut
- yksilöllinen pedagoginen tuki

VAPAA-AIKA

Yhdessä tekeminen piristää mieltä!

- perhe, sukulaiset ja ystävät
- harrastukset, yhdistystoiminta
- apuvälineet (kunta)
- EU:n vammaiskortti (kela)
- henkilökohtainen apu (kunta)
- kuljetuspalvelut (kunta)
- liikuntakortit (esim. uimahallit)
- Askel aikuisuuteen - verkkosivusto (autismikirjo)
- Cella-kirjasto: ääni- ja pistekirjoja
- Kohdataan-some (turvallinen)
- Nuortennetti (MLL)
- Vernerinet/selko

SEKASIN-CHAT
<https://sekasin247.fi/>

**TIETOA AMMATILISESTA
ERITYISOPETUKSESTA:**
[https://verneri.net/selko/opiskelu/
ammattillinen-erityisopetus/](https://verneri.net/selko/opiskelu/ammattillinen-erityisopetus/)

OHJAUS JA NEUVONTA

Apua ja neuvoja voi kysyä monesta paikasta!

- Ohjaamo
- TE-palvelut
- Tie työelämään -verkkopalvelu
- Vammaispalvelujen käsikirja
 - edunvalvonta
 - työhönvalmennus erityishuollossa
- Vernerinet/selko
- Adhd-liitto ry
- Autismiliitto
- Invalidiliitto
- Kehitysvammaisten tukiliitto
- Kehitysvammaliitto
- Kunnan sosiaalitoimi
- Kuurojen liitto
- Nepsy ry
- Näkövammaisten liitto
- Vammas, tukisäätiö

NUORTEN KRIISIPISTE
045 341 0583

